

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Kateřina Stařková

Modifikace společného jmění manželů

Diplomová práce

Olomouc 2012

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Modifikace společného jmění manželů vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje“.

V Olomouci dne 23. 3. 2012

.....
Kateřina Stašková

Já, níže podepsaná, Kateřina Stašková, autorka diplomové práce na téma Modifikace společného jmění manželů, které je literárním dílem ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, dávám tímto souhlas podle § 4 písm. e) zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, správci:

Univerzita Palackého v Olomouci
Křížkovského 8,
771 47 Olomouc, Česká republika

ke zpracování osobních údajů v rozsahu: jméno a příjmení v informačním systému, a to včetně zařazení do katalogů, a dále k zpřístupnění jména a příjmení v katalogích a informačních systémech Univerzity Palackého v Olomouci, a to včetně neadresného zpřístupnění pomocí metod dálkového přístupu. Výše uvedené údaje mohou být takto zpřístupněny uživatelům služeb Univerzity Palackého. Realizaci zpřístupnění zajišťuje ke dni podání tohoto prohlášení vnitřní složka Univerzity Palackého, která se nazývá Informační centrum Univerzity Palackého.

Souhlas se poskytuje na dobu ochrany autorského díla dle zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, ve znění pozdějších předpisů.

Prohlašuji, že mé výše uvedené osobní údaje jsou pravdivé.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Modifikace společného jmění manželů zpracovala sama a uvedla jsem všechny použité prameny.

V Olomouci dne 23. 3. 2012

.....
Kateřina Stašková

Touto cestou bych ráda poděkovala Mgr. Pavlu Petrovi, LL. M., který je odborným asistentem katedry občanského a pracovního práva Univerzity Palackého v Olomouci, za odborné vedení mé diplomové práce, JUDr. Filipu Pundovi, advokátovi, za praktické rady v oblasti rodinného práva.

Obsah

Seznam zkratk	7
Úvod	8
Manželství a společné jmění manželů	9
1. Obecně o manželství	9
2. Obecně o společném jmění manželů	10
3. Historický exkurz do manželských majetkových vztahů	10
3.1. Etapa od roku 1918 do konce roku 1949	10
3.2. Etapa od 1. 1. 1950 – 31. 3. 1964	12
3.3. Etapa od 1. 4. 1964 do konce roku 1991	14
3.4. Etapa od 1. 1. 1992 do 31.7 1998	16
3.5. Vývoj od 1. 8. 1998	23
Zákonný rozsah společného jmění manželů	29
1. Obecně	29
2. Rozsah SJM	30
2.1. Majetek nabytý některým z manželů nebo oběma společně za trvání manželství	32
2.2. Majetek získaný darem či dědictvím	34
2.3. Majetek nabytý jedním z manželů za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela	37
2.4. Věci, které podle své povahy slouží osobní potřebě jen jednoho z manželů a věci sloužící k výkonu povolání	38
2.5. Věci vydané v rámci předpisů o restituci majetku jednoho z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství, anebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka	39
2.6. Závazky, které některému z manželů nebo oběma manželům vznikly za trvání manželství	40
2.7. Závazky týkající se majetku, který náleží výhradně jednomu z manželů	41
2.8. Závazky, jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, které převzal jeden z nich bez souhlasu druhého manžela	42
Modifikace zákonného rozsahu SJM	44
1. Obecně	44

2. Změny v zákonném rozsahu SJM	45
2.1. Zúžení smlouvou dle § 143a odst. 1	45
2.2. Zúžení soudní rozhodnutím dle § 148	48
2.3. Rozšíření smlouvou dle §143a odst. 1	52
2.4. Změna doby vzniku SJM dle §143a odst. 2	52
2.5. Zákonná úprava správy SJM a její změna dle §147	54
2.6. Úprava budoucích majetkových vztahů dle §143a odst. 3	60
Závěr.....	63
Seznam použité literatury.....	66
Shrnutí.....	70

Seznam zkratek

OZ	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
ZOR	zákon č. 94/1963 Sb., o rodině
OOZ	císařský patent č. 946/1811 Sb.zák.soud., Obecný zákoník občanský
ZOPR	zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném
ZSM	zákonné společenství majetkové
BSM	bezpodílové spoluvlastnictví manželů
SJM	společné jmění manželů
ObchZ	zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
NOZ	občanský zákoník účinný od 1. ledna 2014

Úvod

Oblast úpravy manželských majetkových má svou dlouhou historii a lze na ní dobře rozpoznat především politický a ekonomický vývoj společnosti. Historický vývoj, především za poslední dvě století, dospěl k razantním změnám. Významnou měrou byl náš právní řád ovlivněn rokem 1989, kdy došlo k pádu socialismu a náš právní řád se začal přizpůsobovat demokratickému zřízení a tržnímu hospodářství. Výraznými změnami prošla i úprava majetkových vztahů mezi manžely v zákoně č. 40/1964 Sb., občanský zákoník. Klíčový zásah byl proveden zákonem č. 91/1998 Sb., kdy vzniklo společné jmění manželů v podobě, jakou známe nyní.

Společné jmění manželů má v soustavě vlastnictví nemalý význam. Manželský svazek je stále nejčastější formou soužití muže a ženy a společné jmění manželů je tedy převažující formou vlastnictví fyzických osob v naší společnosti. Důkazem, že se jedná o zásadní institut, je i zvláštní právní úprava. Uzavření manželství má určité důsledky, které se projeví v majetkové sféře mezi manžely, ale i mezi manžely a třetími osobami. Vždy záleží na zákonodárci, jak závažné tyto důsledky budou. V některých právních řádech uzavřením manželství nedochází k zásahu do majetkové sféry manželů. V těchto případech je tedy na manželství pohlíženo pouze jako na jednotku, která tvoří základ rodiny, a jejímž účelem je zejména zplození potomků. U nás má manželství ještě charakter ekonomické jednotky. Zákonodárce u nás tedy vytvořil institut, který se vyznačuje majetkovou jednotou manželů. Právní podstatou této majetkové jednoty je existence společného majetku manželů za trvání manželství, k němuž mají oba shodné právní postavení. Základem této úpravy je posílení společného zájmu manželů, resp. rodiny, oproti individuálnímu majetkovému zájmu každého manžela.

Zákonodárce nemá jednoduchou úlohu při tvorbě manželského majetkového práva především z toho důvodu, že potřeby a zájmy rodiny se mohou v konkrétních případech značně lišit. Zvláště obtížné je vymezení ekonomické základny společného jmění manželů. Právo nemůže obsáhnout všechny situace, které mohou ve společnosti nastat. Významnou roli v této oblasti zastává i četná judikatura soudů.

Manželství a společné jmění manželů

1. Obecně o manželství

Manželství je dle ZOR trvalé společenství muže a ženy. Jedná se nejen o základní instituci společenského života, ale především o instituci právní; vztahy vznikající v takovém soužití jsou právně regulovány. Manželství je tedy chápáno jako trvalé společenství dvou osob rozdílného pohlaví. V původní úpravě ZOR před novelou (zákonem č. 91/1998 Sb.) bylo manželství chápáno jako harmonické, pevné a trvalé životní společenství. V novém znění § 1 ZOR se dává důraz pouze na trvalost společenství. Výše zmíněnou novelou ZOR chtěl zákonodárce nejspíše reagovat na dlouhodobý trend růstu rozvodovosti. Projevuje se to dle mého názoru právě ve změněném § 1, kdy zákonodárce rezignoval na původní pojetí manželství jako harmonického a pevného svazku. Pojem trvalost nelze vykládat absolutně, ZOR poskytuje možnost zrušení tohoto svazku rozvodem. Trvalost manželství je tedy ideální charakterová vlastnost tohoto svazku a zákonná úprava poskytuje kogentní a formální způsob jeho zrušení. Zákon č.91/1998 Sb. přináší významné změny především v úpravě rozvodů, kdy ztěžuje podmínky rozvodu manželství s nezletilými dětmi. Jedná se zejména o zásadu, že manželství nemůže být rozvedeno, pokud by to bylo v rozporu se zájmy dítěte. Soud musí o právech a povinnostech rodičů k dítěti pro dobu po rozvodu rozhodnout ještě před rozhodnutím, kterým se manželství rozvádí. Tato novela mimo jiné dále zavádí zjednodušený způsob rozvodu. V případě, že manželé splní zákonné podmínky, soud nezjišťuje příčiny rozvratu a manželství rozvede. Jedná se o více jak roční manželství, kde spolu manželé určitý čas nežijí (minimálně 6 měsíců), oba chtějí, aby jejich manželství bylo zrušeno, a jsou schopni se dohodnout na úpravě vypořádání jejich majetkových vztahů a práv a povinností společného bydlení, dále pak na případné vyživovací povinnosti.^{1 2}

Manželství je toliko svazkem právním, resp. formálním. Fakt, že spolu manželé nežijí, na jejich právech a povinnostech nic nemění. Uzavřením manželství vzniká okruh práv a povinností existujících až do jeho zániku. Jde o práva a povinnosti týkající se výlučně manželů, nelze je analogicky aplikovat i na faktické soužití nesezdaných osob. Hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí. Právní vztahy vznikající v tomto svazku nejsou tedy jen vztahy mezi mužem a ženou, resp. manželi, nýbrž i vztahy mezi rodiči a dětmi. Vzhledem k tomu, že se tato práce bude dále zabývat společným jměním manželů,

¹ BIČOVSKÝ, Jaroslav. *Bezpodílové spoluvlastnictví manželů*. 2. vydání. Praha: Linde a.s., 1994, s. 9.

² HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Komentář k Zákonu o rodině a Zákonu o registrovaném partnerství*. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 1-5 (§1 Zákona o rodině).

kteří vzniká pouze mezi manželi, bude ponechána stranou úprava osob v tzv. registrovaném partnerství podle zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů. Rovněž se tato práce nebude zabývat právními vztahy vznikajícími v mimomanželských soužitích.

2. Obecně o společném jmění manželů

Právní úprava majetkových vztahů mezi manželi představuje speciální úpravu vlastnických a závazkových vztahů vzhledem k úpravě obecné. Nejčastěji je úprava manželských majetkových vztahů v jednotlivých právních řádech zahrnuta do občanského zákoníku (země kontinentálního práva), méně potom do úpravy práva rodinného. Tato speciální úprava vyzdvihuje důležitost tohoto institutu a dbá základních zásad, jakými je rovnost mezi manžely a ekonomická solidarita. Právní úprava v oblasti majetkových vztahů mezi manželi by se měla opírat o národní, historické a kulturní tradice společnosti. Neméně důležitá je stabilita těchto vztahů, nicméně s prvkem dynamičnosti, aby odpovídala i aktuálním potřebám společnosti.³

Základ právní úpravy majetkových manželských vztahů v soukromém právu obsahuje občanský zákoník, který upravuje majetkové společenství manželů formou společného jmění manželů. Tento institut byl do OZ zaveden novelou provedenou zákonem č. 91/1998 Sb. Společné jmění manželů lze charakterizovat jako právní formu manželského majetkového společenství a je tedy zvláštní právní úpravou spoluvlastnických vztahů mezi manžely. Jedná se o základní institut manželského majetkového práva.⁴

3. Historický exkurz do manželských majetkových vztahů

3.1. Etapa od roku 1918 do konce roku 1949

Hlavní kodifikací soukromého práva, která významně ovlivnila vývoj českého práva, byl Obecný zákoník občanský z roku 1811, který na našem území platil od roku 1812. Po vzniku samostatné Československé republiky byla úprava rakousko-uherského občanského práva recipována do tehdejšího právního řádu, a to zákonem č. 11/1918 Sb. OZ stál na principech nerovnoprávnosti muže a ženy v ekonomické oblasti, ve vzájemných právech a povinnostech, jakož i ve vztazích k vyživovaným dětem. V úpravě vzájemných majetkových vztahů platil princip odděleného majetku manželů. Výše zmíněná nerovnoprávnost se projevovala v řadě

³ DVORÁK, Jan. Zamyšlení nad právní úpravou společného jmění manželů. *Soudní rozhledy*, 2007, roč. 13, č. 12, s. 453-455.

⁴ Manželské majetkové právo zahrnuje řadu institutů – společné jmění manželů, nájem bytu manželi, dědění mezi manželi apod.

ustanovení: § 91 uváděl, že muž je hlavou rodiny a náleží mu právo řídit domácnost, v § 141 byla zakotvena povinnost starat se o výživu dětí, která dopadala především na otce. Muž měl dále právo svou manželku ve všech případech zastupovati, a to bez jakékoli plné moci, čímž zákonodárce činil manželku ne zcela schopnou obstarávat své věci. Muž tedy vystupoval jako pater familias, tedy hlava domácnosti a rodiny, a disponoval rozhodovací pravomocí nad svou manželkou a dětmi. Jen otec byl zákonným zástupcem svého dítěte.

Muž i žena byli v manželství zcela majetkově samostatní a disponovali výlučným oprávněním nakládat libovolně se svým majetkem. Pokud manželka neodporovala, platila právní domněnka, že manžel byl pověřen správou jejího jmění jako zákonný zástupce. V OÖZ byla připuštěna smluvní modifikace manželských majetkových poměrů. Tzv. společenství statků bylo upraveno v § 1233 (a následujících), který říká, že manželský svazek ex lege nezakládá společenství statků, lze ho však založit smluvně. Zákon výslovně zmiňuje jen společenství statků pro případ smrti, které zakládalo právo manžela na polovinu toho, co po smrti manžela zbyde ze statků, které byly do společenství statků zahrnuty. Společenství se mohlo týkat jednotlivě určené věci i celého jmění. Týkalo-li se společenství celého jmění, musely být před rozdělením odečteny všechny dluhy. Pokud bylo předmětem společenství pouze přítomné nebo budoucí jmění, vztahoval se odpočet jen na dluhy užití ku prospěchu společného statku. Zákoník obsahoval dále speciální ustanovení týkající se nemovitého jmění manžela. Pokud bylo do pozemkových knih zapsáno věcné právo jednoho manžela k nemovitosti, která byla ve vlastnictví druhého manžela, vzniklo tímto zápisem prvnímu manželovi právo na polovinu podstaty a druhý manžel tím ztrácel oprávnění o této polovině pořizovat závěť. Zápisem však nevznikl tomuto manželovi nárok na užitky za trvání manželství. Smlouva o společenství statků musela být pořizena notářským zápisem. Celková úprava tohoto institutu byla kusá, podrobněji neupravovala např. postavení třetích osob v případě smluvní modifikace. Úmyslem zákonodárce bylo zřejmě koncipovat tento institut jako speciální a výjimečnou možnost úpravy vzájemných majetkových vztahů mezi manželi.^{5 6}

Obecný občanský zákoník z r. 1811 platil, s drobnějšími úpravami, v českých zemích ve své rodinně-právní části do konce roku 1949 a v části občanskoprávní do konce roku 1950. V roce 1949 byl v českých zemích přijat samostatný zákon upravující právo rodinné – zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném. Úprava práva občanského byla koncipována do nového občanského zákoníku č. 141/1950 Sb. Oba tyto zákony byly vytvořeny pod vlivem

⁵ BIČOVSKÝ: *Bezpodílové spoluvlastnictví manželů...*, s. 14-19.

⁶ Císařský patent č. 946/1811 Sb.zák.soud., Obecný zákoník občanský

sovětského práva.⁷ „Nový občanský zákoník, jemuž byl vzorem občanský zákoník Ruské sovětské federativní socialistické republiky z r. 1922 a některé základní zásady sovětské ústavy z r. 1936, provedl hluboké změny koncepce občanského práva a vycházel i z podstatně jiné koncepce místa občanského práva v systému práva, než byla koncepce dřívější.“⁸

3.2. Etapa od 1. 1. 1950 – 31. 3. 1964

Významnou změnou v oblasti manželského majetkového práva bylo přijetí ZOPR. Tyto majetkové vztahy byly vyřazeny z předmětu úpravy práva občanského a zařazeny do nově vzniklého samostatného právního odvětví – rodinného práva. Nové manželské a rodinné právo bylo vybudováno na principech, které vyplývají z Ústavy z roku 1948 (tzv. Ústava 9. května). Důvodem vyčlenění norem práva rodinného z občanského zákoníku byla zvláštní povaha těchto norem. Veškeré vztahy mezi manžely, včetně vztahů majetkových, byly chápány jako vztahy převážně osobní. Výjimkou bylo pouze právo dědické, které bylo ponecháno v občanskoprávní úpravě s odůvodněním, že v dědickém právu převažují vztahy majetkové nad vztahy osobními. ZOPR byl do československého právního řádu zaveden institut zákonného majetkového společenství manželů. Jednalo se o výraznou změnu v majetkových poměrech manželů oproti předchozí právní úpravě. Byl zaveden princip rovnoprávnosti muže a ženy, a to jak v osobních, tak majetkových vztazích. Rozsah ZMSM upravovalo ustanovení § 22, podle něhož jmění, jehož nabude kterýkoli z manželů v době trvání manželství, vyjma toho, čeho nabude dědictvím nebo darem, a toho, co slouží jeho osobním potřebám nebo výkonu jeho povolání, tvoří jeho získaný majetek. ZMSM pak tvořily získané majetky obou manželů. Tato úprava vychází ze zásady, že jmění, které manželé nabyli před uzavřením manželství, zůstává v jejich výlučném majetku a v jejich volné dispozici a správě. Je tedy překonán stav, podle něhož není žena plně způsobilá ke správě vlastního majetku, jak tomu bylo v rakousko-uherské právní úpravě. Získaným majetkem byl i přírůstek samotného majetku (jednalo se zejména o úroky či nájemné), dále pak i obvyklé vybavení domácnosti.^{9 10} Je tedy nutné podotknout, že koncepce rozsahu ZMSM uvedená v § 22 ve velké míře koresponduje s ustanovením § 143 dnes platného OZ. Dnešní úprava koncipuje okruh výjimek ze zákonného rozsahu majetkového společenství širěji než ZOPR.

⁷ KNAPPOVÁ, Marta, ŠVESTKA, Jiří. Znovu ke stavu a perspektivám českého soukromého práva. *Právní rozhledy*, 1998, roč. 6, č. 6, s. 269.

⁸ KNAPP, Viktor. Systém československého socialistického práva v historii čtyřiceti let. *Právník*, 1985, roč. 124, s. 444.

⁹ DVORÁK, Jan, SPÁČIL, Jiří. *Společné jmění manželů v teorii a judikatuře*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011, s. 40.

¹⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 94/1963 Sb., o rodině

Výjimkou jsou věci sloužící výkonu podnikání, které se od 1. 8. 1998 staly součástí společného jmění manželů.

Ustanovení § 23 ZOPR se zabývá obvyklou správou jmění náležejícího do zákonného společenství majetkového, kterou může vykonávat každý z manželů. Ostatní majetek si každý z manželů spravuje sám. Jde-li o věc, která přesahuje rámec obvyklé správy, je zapotřebí souhlasu obou manželů. Podobnou úpravu nalezneme v § 145 OZ.

Rozsah majetkového společenství vyplýval ze zákona, avšak zákon dále umožňoval, aby si manželé upravili tento rozsah odlišně. Také správa společného jmění mohla být sjednána jinak, než stanoví zákon. Zákon dával manželům také možnost vyhradit zákonné společenství majetkové až ke dni zániku manželství. Manželské majetkové smlouvy pod sankcí neplatnosti musely být ve formě soudního zápisu. Dále zde byla zakotvena ochrana třetích osob, vůči kterým tyto smlouvy byly účinné, jen pokud jim byly známe. Zákonodárce se při tvorbě § 143a OZ inspiroval právě úpravou § 29 ZOPR.

O uspokojování potřeb rodiny jsou povinni pečovat oba manželé podle svých sil a majetkových a výdělečných možností. Příspěvková rovnost je tedy subjektivizována ve vztahu ke každému z manželů zvlášť, aby nebyl poškozován ten z manželů, který je hospodářsky slabší. Zákon hodnotí i práci toho manžela, který pečuje o děti a společnou domácnost, a to jak vedle své výdělečné činnosti, tak i výlučně. Poskytování prostředků může být vyváženo zčásti nebo zcela osobním výkonem péče o děti a společnou domácnost.

Jednání jen jednoho z manželů, pokud se jedná o obstarávání běžných záležitostí, zavazuje oba manžele společně a nerozdílně. Ale i tehdy, jde-li o obvyklé záležitosti, může se každý z manželů domáhat soudního výroku, že jednáním druhého manžela není zavázán. Zda se jedná o obstarávání běžných záležitostí, musí soud posoudit v každém konkrétním případě dle poměrů, ve kterých konkrétní rodina žije. Pokud byla solidarita manželů v konkrétním případě vyloučena a jednání zavazuje jen jednoho z manželů, musí být tato skutečnost třetí osobě známa, jinak je vůči ní neúčinná.

Zvláštní ustanovení zákon obsahoval o právu věřitele jen jednoho z manželů zhojit se na jmění náležejícího do zákonného společenství majetkového. Soud se při svém rozhodování (R 36/51) zabýval otázkou, zda věřitel jednoho z manželů může uspokojit svou pohledávku exekucí na plat druhého manžela, tedy toho, který není osobním dlužníkem věřitele. Bylo judikováno, že nárok manžela na plat ještě není jměním náležejícím do společenství, nejde tedy ještě o získaný majetek, a proto tento postup věřitele není možný. Nepříznivým důsledkům tohoto ustanovení se může druhý manžel vyhnout, jen pokud požádá soud o zrušení majetkového společenství. Bylo pouze na soudním uvážení, zda toto společenství

zruší, přičemž k tomu musely být dány závažné důvody. Dnešní právní úprava neposkytuje možnost zrušení majetkového společenství, soud však může SJM zúžit až na obvyklé vybavení domácnosti, jsou-li k tomu závažné důvody. Vždy musí na návrh jednoho z manželů rozsah zúžit až na obvyklé vybavení domácnosti, pokud druhý z manželů získal podnikatelské oprávnění nebo se stal neomezeně ručícím společníkem obchodní společnosti. ZOPR obsahoval dále zvláštní způsob zániku majetkového společenství. Zákonné společenství majetkové zaniká, jakmile je některý z manželů zbaven svéprávnosti. Tuto možnost platné právo neumožňuje.

V dalších ustanoveních se ZOPR zabýval vypořádáním ZSM, i když zákon tento pojem výslovně neužíval. Zásady vypořádání byly obdobné jako § 149 dnes platného OZ. Zvláštnost lze spatřovat pouze v § 28, který uvádí, že podíl na jmění náležejícího do ZSM může být rozvedenému manželovi, který je vinen rozvodem, na žádost nevinného manžela odňat, jestliže se o nabytí tohoto jmění nepříčinil vůbec, anebo může být snížen, přičinil-li se v míře jen nepatrně. Toto ustanovení v platném právním řádu nenajdeme, vzhledem k právní úpravě rozvodu, kdy se již pro účely majetkové neposuzuje, který manžel se zavinil o rozvod manželství.

Zákonné majetkové společenství manželů bylo institutem přechodným, který platil až do 31. 3. 1964, kdy nabytí účinnosti zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník. I přesto tato úprava zasluhuje pozornost, protože se jedná o bezprostředního předchůdce úpravy bezpodílového spoluvlastnictví a měla vliv na podobu dnešní úpravy manželských majetkových poměrů – společného jmění manželů.

3.3. Etapa od 1. 4. 1964 do konce roku 1991

Významným zlomem v uspořádání manželských majetkových vztahů je rok 1963, kdy došlo k přijetí zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, který nabytí účinnosti dne 1. 4. 1964. Tento zákon již postrádal ustanovení upravující majetkové společenství mezi manželi, protože tato úprava byla přesunuta do zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník. Občanský zákoník z r. 1964 nepřevzal koncepci zákonného majetkového společenství manželů a majetkové vztahy upravil institutem bezpodílového spoluvlastnictví manželů. Podle důvodové zprávy k OZ v původním znění uskutečněním socialismu došlo k podstatné změně společenských vztahů a bylo třeba vytvořit právní úpravu, která by lépe odpovídala stavu společnosti. Občanský zákoník z r. 1950 (zákon č. 141/1950) vznikl za podstatně jiné situace. Byl tvořen v období přechodu k socialismu, kdy vedle socialistického sektoru existoval ještě sektor soukromý, a proto se jeho normy vyznačovaly vysokou mírou obecnosti, aby byly použitelné pro všechny

sektory. Úkolem nového občanského zákoníku bylo vyjádřit nově vzniklou socialistickou společnost.

Úprava majetkových poměrů mezi manžely byla koncipována jako spoluvlastnictví, a to spoluvlastnictví bezpodílové, vyjadřující jednotu a rovnoprávnost manželů. Jako jeden z důvodů přesunutí rodinných majetkových vztahů do občanského zákoníku z roku 1964 lze spatřovat v nové koncepci, kdy tento zákoník na jednom místě upravuje i další manželské majetkové vztahy, kterými jsou společné užívání bytů a pozemků a právo dědické. V literatuře můžeme nalézt i názor, že zdroj institutu bezpodílového spoluvlastnictví lze spatřovat v § 361 OZ, který připouštěl spoluvlastnictví bez podílů, tzv. condominium pro parte indivisa.¹¹ Institut bezpodílového spoluvlastnictví byl pro majetkové společenství manželů zvolen proto, že nejvýrazněji charakterizuje životní svazek obou manželů jako svazek trvalý a charakterizuje vztah obou manželů jako vztah, ve kterém oba mají stejná práva a povinnosti.¹²

§ 143 koncipuje rozsah BSM následovně:

V bezpodílovém spoluvlastnictví manželů je vše, co může být předmětem osobního vlastnictví a co bylo nabyto některým z manželů za trvání manželství, s výjimkou věcí získaných dědictvím nebo darem, jakož i věcí, které podle své povahy slouží osobní potřebě nebo výkonu povolání jen jednoho z manželů.

Pro pochopení, co tvoří rozsah BSM, je třeba definovat pojem osobní vlastnictví. Tento pojem byl nově zaveden do OZ r. 1964 a stojí na několika základních pilířích. Úprava osobního vlastnictví je nerozlučně spjata se společenským socialistickým vlastnictvím. Ke vzniku osobního vlastnictví je zapotřebí, aby jeho zdroj byl poctivý; tímto zdrojem je především práce občana ve prospěch společnosti. Znakem osobního vlastnictví je především jeho spotřební charakter. Předmětem osobního vlastnictví jsou věci sloužící k uspokojování hmotných a kulturních potřeb pracujících, a to v rozsahu, aby tyto potřeby byly uspokojeny náležitě. Předmětem jsou pouze spotřební předměty, jako bytová zařízení, knihovny, umělecké předměty, osobní dopravní prostředky, rodinný domek, rekreační chata a garáž apod.¹³ Obecně mohou být předmětem BSM pouze věci, nikoliv pohledávky a jiná práva či jiné majetkové hodnoty. Zde lze spatřovat významný rozdíl od platné úpravy SJM. Pohledávky a dluhy do BSM nepatřily. Pokud vznikly v souvislosti s BSM, bylo nutno se řídit § 496 OZ, podle něhož občanskoprávní vztahy, pokud nebyly zvláště upraveny ustanovením

¹¹ BIČOVSKÝ: *Bezpodílové spoluvlastnictví manželů...*, s. 18.

¹² KRATOCHVÍL, Zdeněk a kol. *Nové občanské právo*. 1. vydání. Praha: Orbis, 1965, s. 229.

¹³ Důvodová zpráva k zákonu č. 40/1964 Sb. v původním znění

tohoto občanského zákoníku, se mají řídit těmi ustanoveními tohoto zákoníku, která upravují vztahy obsahem a účelem jim nejbližší. Bylo tedy nutné analogicky aplikovat ustanovení o BSM.

Dle § 147 pohledávka věřitele jen jednoho z manželů může být při výkonu rozhodnutí uspokojena i z majetku patřícího do bezpodílového spoluvlastnictví manželů. „Když se tedy jednalo o právní úkon týkající se společných věcí, odpovědnost manželů byla solidární; v případě, že manželé převzatý závazek nesplnili, věřitel měl právo vést exekuci jak na jejich společný majetek tvořící součást BSM, tak na samostatný majetek každého z nich, a naopak, pokud šlo o právní úkon, který se netýkal společných věcí a byl uzavřen jen jedním z manželů, stal se dlužníkem on sám, a odpovídal za splnění celým svým majetkem, tedy svým samostatným majetkem i majetkem v BSM“.¹⁴ Je nutné dále podotknout, že občanský zákoník v původním znění neznal relativní neplatnost a upravoval pouze neplatnost absolutní. Tato rigidní úprava se odrážela i v úpravě majetkových vztahů mezi manželi, kdy úkon jednoho z manželů, který disponoval s věcí tvořící BSM způsobem přesahujícím běžné hospodaření bez souhlasu druhého manžela, nebylo možné zhojit dodatečným souhlasem.¹⁵

OZ ve své podobě v r. 1964 neumožňoval, aby za trvání manželství došlo k modifikaci společného jmění manželů. Zákon však obsahoval pojistku proti nevhodnému nakládání se společným majetkem jedním z manželů, když umožňoval, aby soud na návrh jednoho z manželů BSM zrušil. Zákon výslovně uváděl, že je možné zrušení BSM ze závažných důvodů, zejména jestliže by další trvání bezpodílového spoluvlastnictví odporovalo pravidlům socialistického soužití. Dle důvodové zprávy se mohlo jednat i o případ, kdy spolu manželé trvale nežijí a o tvorbu rodinného majetku se společně nepříčiňují. Platná právní úprava SJM umožňuje pouze zúžení SJM až na věci tvořící obvyklé vybavení domácnosti, nikoliv zrušení.

V roce 1982 zákonodárce vytvořil novelu, která řešila některé nedostatky dosavadní právní úpravy. Jednalo se o zákon č. 131/1982 Sb. Jeho hlavní přínos lze spatřovat v zavedení institutu relativní neplatnosti upravené novým ustanovením § 40a ve vztahu k § 145, dále pak v zavedení domněnky vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů.

3.4. Etapa od 1. 1. 1992 do 31.7 1998

K podstatným změnám v občanském zákoníku došlo s nástupem demokratizace zákonem č. 509/1991 Sb. Institut BSM byl ponechán, avšak došlo ke značným zásahům. Novelizován byl § 143 OZ, který nově vymezoval rozsah BSM, ve kterém je vše, co může být předmětem

¹⁴ DVOŘÁK, Jan. *Majetkové společenství manželů*. 1. vydání. Praha: ASPI, 2004, s. 109.

¹⁵ DVOŘÁK, Jan, SPÁČIL, Jiří: *Společné jmění manželů v teorii a judikatuře...*, s. 43.

vlastnictví, a co bylo nabyto některým z manželů za trvání manželství, vyjma věci získané darem, dědictvím, věci sloužící osobní potřebě nebo výkonu povolání jen jednoho z manželů, věci vydaných v rámci předpisů o restituci majetku jednomu z manželů, který byl vlastníkem této vydané věci před uzavřením manželství, nebo mu byla vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka. Došlo tedy k odstranění úpravy osobního vlastnictví a nově byla do § 143 připojena ustanovení týkající se restituci majetku. Jednalo se např. o zákon č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, zákon č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 87/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku.

Novelou č. 509/1991 Sb. bylo umožněno, aby manželé dohodou ve formě notářského zápisu rozšířili či zúžili zákonný rozsah BSM, popř. si dohodou vyhradili vznik BSM ke dni zániku manželství. Obdobně se manželé mohli dohodnout o správě společného majetku. Dle tehdejší judikatury Ústavního soudu¹⁶ mohly být modifikační dohody uzavírány jen ohledně majetku nabytého v budoucnu, musely mít formu notářského zápisu, avšak svou účinnost nepodmiňovaly vkladem do katastru nemovitostí, i když se jednalo o nemovitost. Do OZ byl tedy vložen § 143a, který je třeba chápat jako výjimku z § 143. Tento argument lze podpořit především obsahem důvodové zprávy k této novele, podle které tímto ustanovením měla být odstraněna rigoróznost dosavadní úpravy, a mělo být umožněno, aby si manželé svoje majetkové vztahy upravili odchýlně od zákonné úpravy.^{17 18}

Jedná-li se o dohodu o rozšíření zákonem stanoveného rozsahu BSM, zákon nestanovoval žádné meze tohoto rozšíření. Pokud lze tvrdit, že § 143a je výjimkou z § 143, mohlo být dle mého názoru rozsah BSM rozšířeno i na věci nabyté jedním z manželů za trvání manželství dědictvím darem, popř. i na věci sloužící osobní potřebě nebo výkonu povolání jen jednoho z manželů. Rovněž to lze tvrdit i o věci vydané v rámci předpisů o restituci za splnění dalších podmínek. V literatuře se setkáme s názorem, že však dohodou o rozšíření rozsahu BSM nebylo možno vtáhnout do BSM majetek, který nabyt jeden z manželů před uzavřením manželství. Pokud by to daná dohoda umožňovala, získala by charakter dohody o převodu či přechodu vlastnického práva, protože by měnila jednou nabyté vlastnictví jednoho z manželů na vlastnictví společné. Smyslem této dohody bylo umožnit manželům, aby věc v budoucnu

¹⁶ ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008*. 1. svazek, s. 656 (nález č. 6, svazek5).

¹⁷ BIČOVSKÝ: *Bezpodílové spoluvlastnictví manželů...*, s. 42-43.

¹⁸ CECHLOVÁ, Eva, TRUTNOVÁ, Jana. Historie, současnost a budoucnost institutu společného jmění manželů. *AD NOTAM*, 2006, roč. 12, č. 2, s. 48.

nabytá se stala rovnou součástí BSM, kam by bez této dohody nepřípadla.¹⁹ S podobným názorem se setkáme i v soudní judikatuře. Dle rozhodnutí krajského soudu, sp. zn. 35 Ca 68/94 soud uvádí, že občanský zákoník neobsahuje výslovný zákaz dohod působících do minulosti, ale že tento zákaz lze dovodit z toho, že uvedená modifikace již existujícího rozsahu BSM by ve svém důsledku znamenala částečné vypořádání tohoto spoluvlastnictví za trvání manželství, což však kogentní ustanovení § 149 odst. 1 OZ neumožňuje, když je vypořádání BSM vázáno výlučně na zánik tohoto institutu.

Nejednoznačnost tohoto ustanovení však umožňovala i další výklad. Pokud by zákonodárce zamýšlel vykládat toto ustanovení restriktivně, tedy pouze na věci vzniklé v budoucnu, není zde logický důvod, proč novelou OZ obsaženou v zákoně č. 91/1998 Sb., výslovně stanovil, že takto mohou manželé změnit rozsah majetku a závazků nabytých či vzniklých v budoucnu, ale i majetku a závazků, které již tvoří jejich SJM. Tento argument lze podpořit rozsudkem Městského soudu v Praze.²⁰ Soud zde rozhodoval o opravném prostředku proti rozhodnutí katastrálního úřadu, kterým katastrální úřad zamítl návrh na vklad vlastnických práv do katastru nemovitostí podle smlouvy o zúžení BSM (jednalo se parcelu a dům). Předmětné nemovitosti nabyli manželé za trvání manželství před uzavřením smlouvy o zúžení BSM. Katastrální úřad své zamítavé rozhodnutí odůvodnil tím, že ve smyslu ustanovení § 143a OZ, lze upravit majetkové společenství pouze do budoucna, neboť nelze zpětně modifikovat již založený právní vztah, který vznikl na základě kogentní normy. Soud napadené rozhodnutí zrušil a věc vrátil k dalšímu řízení s odůvodněním, že ve smyslu jednoznačné změny OZ (zákonem č. 91/1998 Sb.) soud přehodnotil svůj názor na výklad ustanovení § 143a odst. 1, ve znění před zmíněnou novelou, v tom smyslu, že je možné, aby manželé dohodou o zúžení zákonem stanoveného rozsahu BSM změnili rozsah majetku, který nabyli za trvání manželství, a v době uzavření předmětné dohody již tvořil jejich BSM, i pokud jde o dohody uzavřené před účinností zákona č. 91/1998 Sb.

Zákon ustanovení § 143a formuloval obecně, bylo tedy třeba zabývat se otázkou, zda se modifikační dohody mohly týkat jednotlivě určených věcí či bylo potřeba, aby formulace zněla ad abstractum. Obecně se v literatuře i soudní praxi setkáváme s názorem, že modifikační dohody nebylo možno formulovat konkrétně.²¹ V této souvislosti nelze opomenout již výše zmíněný náleží Ústavního soudu,²² podle kterého se dohoda podle § 143a

¹⁹ Viz např. BIČOVSKÝ: *Bezpodílové spoluvlastnictví manželů...*, s. 43.

²⁰ Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 31. 5. 1999, sp. zn. 33 Ca 166/98

²¹ Viz např. BIČOVSKÝ: *Bezpodílové spoluvlastnictví manželů...*, s. 43.

²² ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008.* s. 656 (náleží č. 6, svazek5).

netýká jednotlivých částí majetku, nýbrž znamená toliko rozšíření nebo zúžení obecného rozsahu BSM, který je upraven v § 143. V této souvislosti lze uvést právní větu rozsudku Krajského soudu v Brně,²³ dle kterého: „*Dohoda, uzavřená podle § 143a OZ o zúžení BSM, byť by se i týkala konkrétních nemovitostí, může mít právní význam jen pro nemovitosti nabyté v budoucnu. Nemůže však modifikovat právní vztahy vzniklé před uzavřením dohody podle kogentního právního předpisu a návrh na vklad změny vlastnického práva bezpodílových spoluvlastníků podle takové dohody proto katastrální úřad zamítne*“.

Dále pak se dohoda mohla týkat jen majetku nabytého v budoucnu (tedy po uzavření této dohody), nemohla však zahrnovat majetek, který byl nabyt před jejím uzavřením. Takovou dohodou nelze zpětně měnit vlastnictví již nabyté. Dle mého názoru dané omezení smluvní volnosti manželů nemělo své logické opodstatnění. Důkazem tohoto tvrzení je ustanovení § 143a v dnes platném znění OZ, které výslovně umožňuje, aby předmětem modifikační dohody byly i jednotlivé majetkové hodnoty a závazky.

Jedná-li se o dohodu o zúžení stanoveného rozsahu BSM, zákon neumožňoval, aby se tato dohoda stala dohodou o zrušení BSM. V § 143a nenalezneme zákonné meze zúžení, avšak ze zákonné formulace lze dovodit nemožnost BSM touto cestou odstranit.²⁴ Zrušit BSM mohl jen soud na návrh některého z manželů. Novelou č. 509/1991 Sb., došlo k nové formulaci § 148 odst. 2, důvod ke zrušení BSM byl nově stanoven jako odpor proti dobrým mravům, namísto nevyhovující formulaci „odporování socialistickému soužití“. Nově byl zaveden i další způsob zrušení BSM soudem, jednalo se o § 148a odst. 2, kdy soud na návrh zruší BSM v případě, že jeden z manželů získal oprávnění k podnikatelské činnosti.

OZ v tehdejší znění neobsahoval výslovné ustanovení, které by umožňovalo uzavřít modifikační dohodu před uzavřením manželství osobami, které toto manželství teprve hodlají uzavřít (tzv. předmanželská či svatební smlouva). Naskýtá se tedy otázka, zda by i tento případ bylo možné subsumovat pod modifikační dohody upravené § 143a. V literatuře nalezneme odlišné názory. Dle prvního výkladu nebyla přípustná dohoda uzavřená snoubenci (tedy těmi, kdo hodlají vstoupit spolu do manželství). Jako argument byla uváděna kogentnost ustanovení § 143a, kdy způsobilost stran uzavřít manželství je podstatnou náležitostí této dohody, bez které by taková dohoda byla neplatná.²⁵ Nalezneme i názor odlišný. Dle § 143a tuto dohodu uzavírají manželé. Pokud by pojem „manželé“ nebyl vykládán restriktivně pouze

²³ Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 20. 2. 1995, sp. zn. 35 Ca 52/94

²⁴ ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008...*, s. 656 (nález ÚS č. 8, svazek5).

²⁵ Viz ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008...*, s. 651 – 652.

jako osoby, které již manželství uzavřely, bylo by možné, aby takovou dohodu uzavřely i osoby, které hodlají uzavřít manželství pro případ následného uzavření manželství. Jednalo by se tedy o dohodu se suspenzivní podmínkou, která by nabyla účinnosti až okamžikem uzavření manželství. Již v minulosti bylo běžné uzavírání tzv. svatebních smluv. Vzhledem k tomu, že zákonodárce postupně uvolňuje rigidní úpravu manželských majetkových vztahů, je vhodné uvolnit i omezující výklady.²⁶ Já se přikláním k druhému extenzivnímu výkladu. Vzhledem k tomu, že se právo přizpůsobuje demokratické společnosti a tržnímu hospodářství, nemožnost platně uzavřít takovou dohodu pro případ uzavření manželství by byl pouze krokem zpět. Vzhledem k formalizovanému procesu přijímání novel právních norem, právo není dost rychlé, aby se přizpůsobilo všem změnám společnosti. Je tedy zapotřebí, aby se stavu společnosti vždy přizpůsoboval výklad. Přípustnost extenzivního výkladu § 143a lze podpořit i argumentem, že dnes platné znění § 143a ve třetím odstavci dává možnost, aby muž a žena, kteří chtějí uzavřít manželství, mohou smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu upravit své budoucí majetkové vztahy v manželství obdobně jako manželé.

Se zavedením smluvní modifikace zákonného rozsahu BSM bylo zapotřebí upravit vztahy manželů a třetích osob ve vztahu k modifikačním dohodám. Jako projev zásady právní jistoty ve vztahu k třetím osobám byl § 143a doplněn o nové ustanovení chránící třetí osoby. Ustanovení uvádí, že se manželé mohou dovolávat vůči třetí osobě jen takové dohody, která je této osobě známa. Není důležité, aby třetí osoba znala obsah modifikační dohody, manželé při případném sporu musejí prokázat, že třetí osoba věděla o uzavření této dohody. Není rozhodné, jakým způsobem tato vědomost vznikla.

Uzavření dohody mezi manžely mělo vliv i na uspokojení pohledávky věřitele jen jednoho z manželů, která vznikla za trvání manželství. Jestliže manželé uzavřeli dohodu podle § 143a a pohledávka vznikla při používání majetku, který nepatřil do BSM, tato pohledávka již nemohla být uspokojena při výkonu rozhodnutí z majetku patřícího do BSM.²⁷

Vliv na nutnost úpravy manželských majetkových vztahů mělo také obnovení podnikatelské činnosti občanů. Vyvstala potřeba konkretizovat ustanovení o BSM, aby byla zajištěna ochrana majetku rodiny, v případě, že jeden z manželů, popř. oba, získají podnikatelské oprávnění. Stalo se tak zařazením § 148a, který v první odstavci stanovil povinnost manžela, který chce použít majetku v BSM ke své podnikatelské činnosti, vyžádat si souhlas druhého manžela. K dalším právním úkonům souvisejícím s podnikáním již souhlas

²⁶ Viz BIČOVSKÝ: *Bezpodílové spoluvlastnictví manželů...*, s. 44-46.

²⁷ CECHLOVÁ, Eva, TRUTNOVÁ, Jana. Historie, současnost a budoucnost institutu společného jmění manželů. *AD NOTAM*, 2006, roč. 12, č. 2, s. 48.

druhého manžela nepotřeboval. Je třeba poznamenat, že tato formulace nebyla v právním řádu nová. Byla zavedena již v § 16 zákona č. 105/1990 Sb., o soukromém podnikání občanů, s účinností od 1. 5. 1990. Jednalo se o ustanovení *lex specialis* vůči OZ v tehdejší znění, avšak zákonodárce zřejmě dospěl k názoru, že je potřeba, aby všechny manželské majetkové vztahy byly upraveny na jednom místě, a to v občanském zákoníku, a proto novelou č. 509/1991 Sb. vytvořil § 148a týkající se podnikatelské činnosti manželů. Je třeba podotknout, že ustanovení § 16 zákona č. 105/1990 Sb. nebylo zrušeno v přechodných ustanoveních, a proto bylo podnikání manželů platně upraveno v právním řádu dvakrát.

Další novelou, která ovlivnila vývoj BSM, byl zákon č. 264/1992 Sb., který do OZ vložil ustanovení § 149a. Podle tohoto ustanovení, smlouvy podle § 143 a § 149, pokud se týkají nemovitosti, musí být písemnou formou a nabývají účinnosti až vkladem do katastru nemovitostí. Před účinností novely, tj. do 1. 1. 1993, u modifikačních dohod postačovala forma notářského zápisu, bez potřeby vkladu.^{28 29} Právní úprava před touto novelou byla postavena na konsensuálním principu; smlouva, kterou vznikalo, měnilo se nebo zanikalo právo k nemovitosti, nabyla účinnosti až registrací státním notářství a současně s nabytím účinnosti smlouvy vznikalo i právo k nemovitostem.³⁰ Rovněž u dohod týkajících se nemovitosti po zániku BSM nemusela být písemná forma. Od 1. ledna 1993 již nebylo k účinnosti smlouvy o nemovitostech rozhodnutí státního notářství potřebné. Ačkoliv byla formulace tohoto ustanovení na první pohled naprosto jasná, objevily se v praxi různé názory na výklad tohoto ustanovení. Dle názoru, který nalezneme v literatuře nejčastěji,³¹ dohody dle § 143a nebyly do tohoto ustanovení zařazeny, a proto se u nich k účinnosti nevyžadoval vklad do katastru nemovitostí, i když se týkaly nemovitosti. Pokud toto ustanovení srovnáme s dnešní úpravou § 143a, v prvním odstavci se mimo jiné uvádí: „Jestliže je předmětem smlouvy nemovitost, která již náleží do společného jmění manželů nebo do výlučného majetku jednoho z nich, nabývá smlouva účinnosti vkladem do katastru nemovitostí.“ Pokud bychom přistoupili na tento výklad, položme si tedy otázku, proč se u modifikačních smluv podle novely zákonem č. 264/1992 Sb. nevyžadoval k účinnosti vklad do katastru nemovitostí a v nynější úpravě zákonodárce tuto podmínku v § 143a zakotvil? Odpověď na tuto otázku dle mého názoru právní praxe spatřovala v rozdílném pojetí modifikačních dohod upravujících BSM a dohod umožňujících modifikaci SJM. Původní úprava § 143a dle dosavadní soudní

²⁸ CECHLOVÁ, Eva, TRUTNOVÁ, Jana. Historie, současnost a budoucnost institutu společného jmění manželů. *AD NOTAM*, 2006, roč. 12, č. 2, s. 48.

²⁹ BIČOVSKÝ: *Bezpodílové spoluvlastnictví manželů...*, s. 43.

³⁰ VESELÝ, Jan. Co přináší novela občanského zákoníku do majetkových vztahů manželů. *Právní rozhledy*, 1998, roč. 6, č. 6, s. 300.

³¹ BIČOVSKÝ: *Bezpodílové spoluvlastnictví manželů...*, s. 43.

praxe umožňovala pouze abstraktní dohody směřující k druhově určeným věcem do budoucna a nepřipouštěla, aby se tyto dohody týkaly konkrétní nemovitosti, která již náleží do BSM nebo do výlučného majetku jednoho z manželů, jak je tomu v platné právní úpravě SJM. Dohoda dle § 143a byla dohodou, která upravovala obecně režim nabývání věci do BSM, aniž by sama o sobě byla právním titulem pro změnu v osobě vlastníka. To je také důvodem, proč § 149a na ustanovení § 143a neodkazoval. Do katastru nemovitostí bylo možné zapsat až konkrétní právní úkon, kterým jeden z manželů, popř. oba, nabývali za trvání manželství věc, která by jinak, nebýt výše uvedené dohody, byla předmětem BSM. Tento názor lze nalézt i v rozhodovací praxi soudů.³²

Opačný názor v judikatuře soudů nalezneme rovněž. Dle rozhodnutí Vrchního soudu v Praze,³³ bylo třeba § 149a vykládat tak, že dohody mezi manželi dle § 143a musí mít písemnou formu a nabývají účinnosti až vkladem do katastru nemovitostí jako je tomu u dohod dle ustanovení § 149. S tímto názorem se ztotožnil i Ústavní soud. Ráda bych zde uvedla významné stanovisko Ústavního soudu ze dne 10. 9. 1996,³⁴ který se zabýval výše citovaným rozhodnutím krajského soudu, sp. zn. 35 Ca 68/94. Stanovisko se týká právě povahy ustanovení § 143a OZ a je sjednocením nejednoznačného výkladu tohoto ustanovení. Dle Ústavního soudu § 149a OZ odkazuje na ustanovení § 143a. Vyplývá to nejen z použitého plurálu (ustanovení používá pojem „dohody mezi manžely“), ale také ze skutečnosti, že v § 143 OZ není o žádné dohodě zmínky, a jsou tím tedy míněny dohody týkající se § 143, resp. dohody týkající zákonného rozsahu BSM, které nalezneme právě v § 143a. Dalším významným závěrem, ke kterému Ústavní soud dospěl, je povaha ustanovení § 143a, ze které nelze dovodit, že by se od něj nedalo odchýlit, tedy že by zakazovalo dohodu ohledně již nabytých věcí do BSM. Kogentnost ustanovení o BSM se dnes již netýká jeho rozsahu, ale pouze jeho vzniku, přičemž je připuštěno posunout dle ustanovení § 143a okamžik vzniku BSM až v návaznosti na zánik manželství. Právě toto ustanovení je tedy průlomem do kogentní úpravy BSM. Výše zmíněnými novelami (zák. č. 509/1991 Sb. a zák. č. 264/1992 Sb.) došlo k odklonu od dříve platného právního stavu, který vycházel z důrazu na kogentnost občanskoprávních norem, a nikoliv z principu smluvní volnosti. Ústavní soud se v této souvislosti také vypořádal s kogentností § 149, který nepřímo podle dřívější judikatury nepřipouštěl modifikaci již existujícího rozsahu BSM, protože by to znamenalo částečné vypořádání tohoto spoluvlastnictví za trvání manželství a § 149 umožňoval

³² Viz Rozhodnutí krajského soudu, sp. zn. 35 Ca 68/94

³³ Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze, sp. zn. 2 Cdo 122/94

³⁴ Stanovisko Ústavního soudu ze dne 10. 9. 1996, sp. zn. Pl. Ús – st. 2/96

vypořádání BSM jen při zániku tohoto institutu. Ústavní soud se s tímto názorem neztotožnil, protože se mimo jiné jednalo o ustanovení z doby předcházející demokratickým přeměnám společnosti, a proto jen stěžní může i z časových důvodů omezovat smluvní svoboda, která byla uzákoněna až Listinou základních práv a svobod. Dále sám § 149 připouštěl smluvní svobodu, pokud se jednalo o samotné vypořádání BSM po zániku manželů, ad absurdum nebylo tedy vyloučeno, aby jeden manžel získal vše a druhý nic. Proto tedy § 149 nebylo možné omezit smluvní svobodu týkající se dohod podle § 143a OZ a je třeba mít za to, že šlo uzavřít dohody jak ohledně nemovitostí, které měly být teprve v budoucnu nabyty, tak ohledně nemovitostí již do BSM nabytých, avšak s účinností ex nunc.

Obdobný názor nalezneme i v právní praxi.³⁵ Dle uvedeného autora je nepochybné, že § 149a měl na mysli i dohody dle § 143a. Je zřejmé, že vynechání písmene „a“, případně posunutí písmene „a“ a vynechání spojky „a“ bylo redakční chybou zákona, neboť jinak by šlo o nesmyslné ustanovení zákona, vzhledem k tomu, že zákon v § 143 o žádných dohodách nepojednával. Pokud by dle tohoto názoru dohody uzavřené dle ustanovení § 143a podléhaly vkladu do katastru nemovitostí, je pochopitelné, že by muselo jít o dohody týkající se jednotlivých věcí a navíc zřejmě, pokud by šlo o dohody o zúžení, muselo by se jednat o majetek, který již je v BSM. V praxi bylo již sepsáno značné množství dohod, podle kterých jednotlivé nemovitosti byly vyloučeny z BSM a na základě této dohody koupeny jedním z manželů do jeho výlučného vlastnictví.

Vývoj právní úpravy v oblasti manželského majetkového společenství ukázal, jaký výklad lze spatřovat za logičtější. Zákonodárce odstranil nesourodost právních výkladů tím, že novelou OZ zákonem č. 91/1998 Sb. zkonkretizoval problematické ustanovení § 143a.

3.5. Vývoj od 1. 8. 1998

Potřeba novelizace ZOR, který obsahoval zastaralá ustanovení, vedla v roce 1994 vládu, aby Ministerstvu spravedlnosti uložila vytvoření nové koncepce úpravy rodinně právních vztahů. Koncepce měla být následující: zákon o rodině měl být zrušen, jeho tzv. soukromoprávní část zahrnuta do občanského zákoníku a veřejnoprávní část nově upravena v zákoně o sociálně právní ochraně dětí. Tzv. rodinně právní novela občanského zákoníku byla předložena Parlamentu ČR, avšak přijata nakonec nebyla.

Významná novelizace byla přijata až dne 4. dubna 1998 jako zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o

³⁵ JINDŘICH, Miloslav. Dohoda o rozšíření nebo zúžení zákonem stanoveného rozsahu bezpodílového spoluvlastnictví manželů v praxi. *Právní rozhledy*, 1995, roč., č. 1, s. 17.

změně a doplnění dalších zákonů („dále jen novela“). Novela nabyla účinnosti 1. srpna 1998. V této práci ponecháme stranou změnu ZOR a zaměříme se pouze na novelizaci OZ. Touto novelou došlo ke komplexnímu zrušení souboru norem upravujících „Bezpodílové spoluvlastnictví manželů“ a jejich nahrazení institutem „Společného jmění manželů“. Původní znění návrhu novely neobsahovalo výše uvedenou novelizaci OZ, tato ustanovení byla doplněna až na základě pozměňovacího návrhu ústavněprávního výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR.

SJM shodně jako BSM představuje základní právní formu manželského majetkového režimu. BSM se s účinností novely transformovalo do SJM, za předpokladu, že k tomuto datu existovalo. Ke vztahu institutů BSM a SJM se vyjádřil Nejvyšší soud,³⁶ dle kterého SJM a BSM jsou dva rozdílné instituty, a to pojmenováním, předmětem, rozsahem, obsahem i zánikem. Pokud je BSM chápáno jako systém vlastnických vztahů manželů a tento byl za trvání manželství zrušen, pak nemůže dojít k transformaci v institut nově zákonodárcem vytvořený, tj. SJM nahrazující bývalé BSM. SJM, stejně jako BSM, je zařazeno do části II. OZ s názvem „Věcná práva“, nově však pod marginální rubriku „Spoluvlastnictví a společné jmění manželů“. Důvodem tohoto systematického zařazení do OZ je návaznost na zařazení předchozího institutu BSM, a tedy použitelnost stávající judikatury. Nejedná se pouze o změnu názvu, nýbrž jde o úplně novou koncepci manželského majetkového práva, přičemž SJM je institutem rozsáhlejším, jehož předmětem jsou nejen věci, ale i další majetek a závazky.³⁷

Přínosem této novely bylo především rozšíření smluvní autonomie manželů, resp. snoubenců. Novela v zásadě zachovala podstatné rysy předchozí právní úpravy institutu BSM. Závažný nedostatek, kritizovaný v právní vědě, je spatřován v převzetí stejné úpravy ustanovení § 149a, který nesprávně váže účinnost smlouvy týkající se nemovitosti na vklad do katastru nemovitostí. Dle právní teorie³⁸ je smlouva zpravidla uzavřena a tak účinná dnem podpisu jejími účastníky (pomineme-li sjednání tzv. odkládací podmínky). Samotnou smlouvou nevzniká nabyvateli ještě vlastnické či jiné věcné právo, ale pouze obligační nárok požadovat na převodci především převedení vlastnického či jiného věcného práva k nemovitosti. Vlastnické právo vznikne až jejich vkladem do katastru nemovitostí, resp. zpětně ke dni podání návrhu na vklad.³⁹ V této době tedy musí již být smlouva, ve které jsou

³⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 9. 2003, sp. zn. 30 Cdo 1803/2000

³⁷ DVOŘÁK, Jan, SPÁČIL, Jiří: *Společné jmění manželů v teorii a judikatuře...*, s. 44 – 45.

³⁸ JEHLIČKA, Oldřich., ŠVESTKA, Jiří a kol. *Komentář k občanskému zákoníku*. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 1996, s. 142.

³⁹ Ve znění zákona č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných práv k nemovitostem

práva obsažená, účinná. Pokud však z dikce zákona vyplývá, že dohoda nabývá účinnosti až vkladem do katastru nemovitostí, nemůže tedy logicky nabyt účinnosti již podáním návrhu na vklad do katastru nemovitostí, a tudíž by měl katastrální úřad takový návrh zamítnout ex offo. Vzniká tedy rozpor mezi ustanovením § 149a a předpisy upravujícími zápisy vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem. Je však nutné poznamenat ustanovení § 2 odst. 2 zákona č. 265/1992 Sb., podle kterého „práva uvedená v § 1 odst. 1 vznikají, mění se nebo zanikají dnem vkladu do katastru nemovitostí, pokud OZ nebo jiný zákon nestanoví jinak. Není však ucelený názor, zda je toto ustanovení na náš problém aplikovatelné.⁴⁰ I další autoři poukazují na to, že formulace obsažená v OZ není příliš šťastná.⁴¹

Novela významně zasáhla do vymezení rozsahu SJM v § 143, kdy nově formulovala tři základní kategorie předmětů v právním smyslu, které nově budou tvořit předmět SJM, pokud byly nabyty za trvání manželství. První kategorii tvoří majetek nabytý některým z manželů nebo jimi oběma společně za trvání manželství. Jedná se zejména o věci movité, nemovité, práva či jiné majetkové hodnoty. Do druhé kategorie jsou zařazeny závazky, které některému z manželů nebo oběma společně vznikly za trvání manželství, s výjimkou závazků, týkajících se majetku, který náleží výhradně jednomu z nich, a závazků, jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, které převzal jeden z nich bez souhlasu druhého. Poslední kategorii tvoří byty a nebytové prostory. Novela nově vyjímá ze SJM majetek nabytý jedním z manželů za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela. Věci, které podle své povahy slouží výkonu povolání jen jednoho z manželů, jsou nově zařazeny do SJM. Doposud byly z BSM vyňaty a patřily do odděleného majetku jednoho z manželů bez ohledu na jejich hodnotu a způsob nabytí.^{42 43}

Novela dále formulovala nový odstavec druhý § 143, podle kterého „Stane-li se jeden z manželů za trvání manželství společníkem obchodní společnosti nebo členem družstva, nezakládá nabytí podílu, včetně akcií, ani nabytí členských práv a povinností členů družstva účast druhého manžela na této společnosti nebo družstvu, s výjimkou bytových družstev“. Toto ustanovení vyvolalo v odborné literatuře odlišné názory na to, zda je obchodní podíl nově zařazen do SJM, či nikoliv. Do 1. 8. 1998 byl podle některých názorů⁴⁴ z BSM vyloučen, protože obchodní podíl nebylo možné považovat za věc, která jediná mohla být

⁴⁰ K tomuto problému: VESELÝ, Jan. Co přináší novela občanského zákoníku do majetkových vztahů manželů..., s. 300.

⁴¹ BAUDYŠ, Petr. Uspořádání majetkových poměrů mezi manželi a darování pro případ smrti. *AD NOTAM*, 2004, č. 4, s. 96.

⁴² CECHLOVÁ, Eva, TRUTNOVÁ, Jana. Historie, současnost a budoucnost institutu společného jmění manželů..., s. 48-49.

⁴³ VESELÝ, Jan. Co přináší novela občanského zákoníku do majetkových vztahů manželů..., s. 303 – 304.

⁴⁴ DVOŘÁK, Jan, SPÁČIL, Jiří: *Společné jmění manželů v teorii a judikatuře...*, s. 152.

předmětem BSM. Dle Nejvyššího soudu⁴⁵ „jestliže byla část základního jmění obchodní společnosti splacena ze společných prostředků manželů, pak se podíl v obchodní společnosti stal součástí BSM“. Dle některých autorů⁴⁶ obchodní podíl, byť nabytý ze společných prostředků manželů, nepatří do SJM a je nadále ve výlučném vlastnictví manžela, který se stal společníkem obchodní společnosti. Stěžejní v této problematice je pak rozsudek Nejvyššího soudu České Republiky,⁴⁷ dle kterého „obchodní podíl ve společnosti s ručením omezeným je součástí SJM, byl-li nabyt jedním z manželů za trvání manželství z prostředků patřících do SJM“.

Změny doznalo také ustanovení § 143a. Vzhledem k tomu, že se předmětem SJM staly i závazky, mohou manželé smlouvou rozšířit nebo zúžit stanovený rozsah SJM i ohledně závazků.⁴⁸ Zákonodárce také vyřešil dosavadní problémy s výkladem tohoto ustanovení, kterými jsem se blíže zabývala výše. Nová právní úprava § 143a výslovně stanovuje, že smlouvy modifikující rozsah SJM mohou být formulovány konkrétně, je tedy možné uzavírat smlouvy nejen o změně obecného rozsahu SJM jako doposud, ale již i o změně ohledně jednotlivých věcí, práv, či jiných majetkových hodnot a závazků patřících do SJM. Tyto smlouvy mohou rovněž měnit rozsah majetku a závazků nabytých či vzniklých v budoucnosti, jakož i majetku a závazků, které již jsou součástí SJM.

Novela ponechává smysl ustanovení § 143a odst. 2, týkající se institutu tzv. koakvizice⁴⁹, beze změny od dřívější úpravy. Opět je připuštěna možnost výhrady vzniku SJM zcela nebo zčásti ke dni zániku manželství. Nově je však tato možnost omezena, tzn. lze vyhradit vznik SJM ke dni zániku manželství, pokud nejde o věci tvořící obvyklé vybavení společnosti. Pokud manželé využijí výše uvedenou výhradu, SJM vznikne a budou ho tvořit pouze věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti.

Výrazné prohloubení smluvní autonomie manželů lze spatřovat v zakotvení § 143a odst. 3. Jedná se o úpravu tzv. předmanželské smlouvy, nutno však podotknout, že OZ tento pojem neužívá. Jedná se o období dřívějších „svatebních smluv“, které se vkládaly do

⁴⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu, sp. zn. 22 Cdo 924/2008

⁴⁶ Např. DVOŘÁK, Tomáš. Společné jmění manželů a obchodní podíl v s.r.o. *Právo a rodina*, 2000, č. 8, s. 18.

⁴⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu, sp. zn. 22 Cdo 700/2004 ze dne 20. 7. 2004

⁴⁸ Pozn. autora.: Zákonodárce nově stanovil formu smlouvy namísto dříve užití formy dohody. Jedná se o přesnější formulaci, vzhledem k tomu, že pojem smlouva je užíván pro dvoustranný právní úkon, kterým dochází ke vzniku práv a povinností. Pojmu dohoda je užíváno ve spojitosti se změnou či zánikem závazku.

⁴⁹ Institut koakvizice byl užíván v uherském obyčejovém právu, který platil v zemích bývalého Předlitavska a na Slovensku, a to až do společné úpravy ZOPR. Až do roku 1951 byl v manželských majetkových vztazích rozdíl v právní úpravě na našem území a v nynější Slovenské republice. Na našem území platil na základě zákona do roku 1951 v manželských majetkových vztazích rozdíl v právní úpravě na našem území a v nynější Slovenské republice. Na našem území platil na základě zákona č.11/1918 Sb. (tzv. recepční norma) Obecný občanský zákoník (ABGB).

specializovaných městských knih. Smlouva dokazovala řádné uzavření manželství a zároveň dokládala, jakým způsobem si manželé mezi sebou uspořádali majetek. Na základě ustanovení § 143a odst. 3 mají muž a ženy, kteří hodlají uzavřít manželství, možnost upravit rozsah SJM obdobně jako manželé. Rovněž mohou obdobně jako manželé upravit správu majetku patřícího do SJM. Účinky této smlouvy jsou spojeny s uzavřením manželství.

Novela posiluje postavení třetích osob ve vztahu k uzavřené modifikační smlouvě, a to tím, že ustanovení § 143a odst. 4 výslovně spojuje účinky modifikační smlouvy vůči třetí osobě s tím, že tato osoba je seznámena s obsahem smlouvy. Nestačí již pouze vědomost třetí osoby o tom, že taková smlouva existuje. Vystává zde otázka, zda ochrana třetích osob, poskytnutá tímto ustanovením, není přehnaná. Pokud by totiž smlouva upravovala vlastnický režim konkrétní nemovitosti, o kterou by se například zúžilo SJM, pak by manželé, kteří takovou smlouvu uzavřeli, museli prokazovat znalost třetí osoby daného obsahu, i když v našem právním řádu funguje princip materiální publicity u smluv o nemovitostech. Jakékoliv třetí osobě je umožněno nahlédnout do katastru nemovitostí a ověřit si skutečný stav. Proto v literatuře nalezneme názory, že by bylo vhodné z režimu § 143a odst. 4 vyjmout smlouvy o nemovitostech, které se evidují v katastru nemovitostí, tj. smlouvy dle § 143a odst. 1, § 143a odst. 3 a § 147 OZ.⁵⁰

Právní úprava po novele již neumožňuje zrušení SJM, soud má pravomoc pouze zúžit SJM, a to až na věci tvořící obvyklé vybavení domácnosti. Musí být splněny následující podmínky: návrh na zúžení podaný jedním z manželů, a dále buď existence závažných důvodů, anebo existence podnikatelského oprávnění, které získal druhý manžel, popř. se stal neomezeně ručícím společníkem obchodní společnosti. Je tak v zásadě zachována konstrukce předchozí úpravy BSM, avšak v nové dikci zúžení SJM.^{51 52 53}

Zákonodárce nově zakotvil vyvratitelnou právní domněnku příslušnosti určitého majetku do SJM, když zakotvil, že „pokud není prokázán opak, má se za to, že majetek nabytý a závazky vzniklé za trvání manželství tvoří SJM“, čímž tedy dává v manželství přednost majetku společnému (tedy majetku tvořící SJM) před výlučným majetkem každému z manželů a zakotvuje tím důkazní břemeno, které leží na manželovi, který namítá nepřislušnost určitého majetku v SJM.

⁵⁰ VESELÝ, Jan. Co přináší novela občanského zákoníku do majetkových vztahů manželů..., s. 305.

⁵¹ CECHLOVÁ, Eva, TRUTNOVÁ, Jana. Historie, současnost a budoucnost institutu společného jmění manželů..., s. 49.

⁵² VESELÝ, Jan. Co přináší novela občanského zákoníku do majetkových vztahů manželů..., s. 306-307.

⁵³ POKORNÝ, Milan, HOLUB, Milan, BIČOVSKÝ, Jaroslav. *Společné jmění manželů*. 1. vydání. Praha: Linde a.s., 2000, s. 35-37.

Novela vnesla drobnější změny i do dalších ustanovení OZ týkající se SJM (např. vypořádání či zánik SJM). Tato problematika však není předmětem této práce, a proto se tím nebudu blíže zabývat.

Zákonný rozsah společného jmění manželů

1. Obecně

Vzájemné majetkové poměry mezi manžely mohou být v různých právních řádech upraveny odlišně. Právní doktrína rozeznává dvě základní koncepce úpravy manželských majetkových vztahů. První koncepcí je systém odděleného majetku manželů, kdy uzavření manželství nezpůsobuje vznik majetkového společenství manželů. V tomto případě každý z manželů nabývá majetek do svého výlučného vlastnictví a má právo svůj majetek samostatně spravovat, užívat i s ním volně disponovat. Pokud manželé nabývají společně, režim tohoto vlastnictví je podřazen v jednotlivých právních řádech pod úpravu spoluvlastnictví mezi soukromými osobami na základě podílů. Režim oddělených majetků zdůrazňuje nezávislost a individualismus v manželství, chrání majetek manžela při finančním neúspěchu druhého. Při zániku manželství nedochází k mnohdy složitému vypořádání. Tento systém však prohlubuje nerovnost mezi manželi v případě, že jeden z manželů dbá o společnou domácnost a nemá žádné právo na podíl na příjmech svého manžela. Druhou koncepcí je systém společenství majetku získaného za trvání manželství, a to jedním z manželů či oběma manželi společně. Výjimečně v některých systémech i majetku nabytého před uzavřením manželství jedním z manželů. Obvykle do společného majetku nespádají věci osobní spotřeby a věci sloužící k výkonu povolání. Častá je určitá kombinace těchto dvou systémů v právní úpravě států. Jednotlivé právní řády se pak v úpravě rozsahu tohoto společenství liší, nejčastěji se z tohoto rozsahu vyřazují věci nabyté na základě darování či dědění.

Rozsah majetkového společenství mezi manželi může být legální, kdy zákon výslovně určuje věci, popř. závazky, které do toho rozsahu spadají. Tento režim je doplněn režimem smluvním, kdy manželé mohou dohodou rozsah majetkového společenství rozšířit, zúžit, popř. zcela vyloučit. Smluvní režim je ovládán zásadou autonomie vůle smluvních stran, která je ohraničena kogentními normami právní úpravy, dále pak zásadou souladu s dobrými mravy a veřejným pořádkem. Různé právní řády se dále liší v otázce formy takové modifikační smlouvy.⁵⁴ Obecným standardem pro kontinentální právní řády je forma veřejné listiny, v českém právu se jedná o formu notářského zápisu, kterou OZ ještě zpřísňuje v § 143a odst. 1. Pokud je předmětem modifikační smlouvy nemovitost, nabývá účinnosti až vkladem do katastru nemovitostí.

⁵⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Manželství a paragrafy*. 1. vydání. Praha: Computer Press, 2000, s. 15.

2. Rozsah SJM

Rozsah SJM je vymezen v § 143 OZ. Poslední úprava tohoto ustanovení byla provedena zákonem č. 91/1998., s účinností ke dni 1. 8. 1998. Uvedené ustanovení zní takto:

§ 143

(1) Společné jmění manželů tvoří

a) majetek nabytý některým z manželů nebo jimi oběma společně za trvání manželství, s výjimkou majetku získaného dědictvím nebo darem, majetku nabytého jedním z manželů za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela, jakož i věci, které podle své povahy slouží osobní potřebě jen jednoho z manželů, a věci vydaných v rámci předpisů o restituci majetku jednomu z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství anebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka.

b) závazky, které některému z manželů nebo oběma manželům společně vznikly za trvání manželství, s výjimkou závazků, týkajících se majetku, který náleží výhradně jednomu z nich, a závazků, jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, které převzal jeden z nich bez souhlasu druhého.

(2) Stane-li se jeden z manželů za trvání manželství společníkem obchodní společnosti nebo členem družstva, nezakládá nabytí podílu, včetně akcií, ani nabytí členských práv a povinností členů družstva, účast druhého manžela na této společnosti nebo družstvu, s výjimkou bytových družstev.

Toto ustanovení je svou podstatou ustanovením kogentním, ne však absolutně, zákon připouští v § 143a výjimky. Do SJM patří vše, co jeden z manželů či oba nabydou ode dne vzniku manželství až do jeho zániku. Podmínkou vzniku SJM je manželství existující, nikoliv platné, protože SJM vzniká i v manželství neplatném. Nevzniká však v manželství zdánlivém, které vůbec nevzniklo. Nelze uzavřít manželství, s nímž by nebyl spojen vznik SJM. Mezi jinými osobami než jsou manželé SJM nevzniká. Společné bydlení nemá ve vztahu k vzniku či zániku SJM žádnou právní relevanci.⁵⁵ V literatuře nalezneme různé pohledy na to, co je faktickým momentem vzniku SJM. Dle prvního názoru⁵⁶ SJM vzniká v okamžiku vzniku existujícího manželství. Vzniká však jako prázdná množina a naplnění této množiny začíná nabytím prvního majetku (věc, právo, závazek apod.). Dle názoru dalšího⁵⁷ je faktický

⁵⁵ R 104/67: „Zrušení společné domácnosti nemá za následek zánik BSM“

⁵⁶ ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008...*, s. 642.

⁵⁷ DVOŘÁK, Jan, SPÁČIL, Jiří: *Společné jmění manželů v teorii a judikatuře...*, s. 52.

moment vzniku SJM spojen až s nabytím majetku, který není ze zákona ze společenství vyloučen, oběma manželi či pouze jedním za trvání manželství.

Manželství dle §3 ZOR vzniká na základě právního úkonu, kterým je svobodné a úplné souhlasné prohlášením muže a ženy o tom, že spolu vstupují do manželství. Toto prohlášení musí být učiněno před příslušným orgánem státu či orgánem církve nebo náboženské společnosti. SJM zaniká společně se zánikem manželství, které ZOR spojuje se dnem smrti jednoho z manželů, dnem právní moci rozhodnutí o prohlášení za mrtvého a dnem právní moci rozhodnutí o rozvodu manželství. Za trvání manželství zaniká SJM na základě dvou situací. Dle § 268 odst. 1 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon): *„prohlášením konkursu zaniká společné jmění dlužníka a jeho manžela; byl-li vznik společného jmění dlužníka a jeho manžela vyhrazen ke dni zániku manželství, má prohlášení konkursu stejné majetkoprávní účinky jako zánik manželství“*. Druhou významnou skutečností je den právní moci rozhodnutí o propadnutí majetku dle § 66 odst. 4 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Zákon ze zákonného rozsahu SJM vylučuje majetek získaný darem nebo dědictvím, majetek nabytý jedním z manželů za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela, dále věci, které podle své povahy slouží osobní potřebě jen jednoho z manželů, věci vydané v rámci předpisů o restituci majetku jednoho z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství, anebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka.

Do SJM dále nepatří závazky, týkající se majetku, který náleží výhradně jednomu z manželů a závazky, jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, které převzal jeden z nich bez souhlasu druhého.

NOZ koncipuje úpravu poněkud odlišně. V oddíle 2 s názvem „Manželské majetkové právo“ nejdříve vymezuje, co se rozumí SJM: *„to, co manželům náleží, má majetkovou hodnotu a není vyloučeno z právních poměrů, je součástí společného jmění manželů“*, přičemž dále stanoví, že SJM podléhá zákonnému režimu, nebo smluvenému režimu, anebo režimu založenému rozhodnutím soudu.

V rámci zákonného režimu je SJM tvořeno obdobně, jak je tomu za platné právní úpravy. Nově je stanoveno, že součástí SJM je to, čeho nabyt jeden z manželů nebo čeho nabyli oba manželé společně za trvání manželství. I NOZ obsahuje výčet výluk ze SJM, které shledávám obsahově obdobné výlukám uvedeným v ustanovení §143 OZ, i když i zde nalezneme pár zásadních změn. Součástí SJM nově není to, co: *„slouží osobní potřebě jednoho z manželů, nabyt darem děděním nebo odkazem jen jeden z manželů, ledaže darce při darování nebo*

zůstavitel v pořízení pro případ smrti projevil jiný úmysl, nabyt jeden z manželů jako náhradu nemajetkové újmy na svých přirozených právech, nabyt jeden z manželů právním jednáním vztahujícím se k jeho výlučnému vlastnictví, nabyt jeden z manželů náhradou za poškození, zničení nebo ztrátu svého výhradního majetku“.

2.1. Majetek nabytý některým z manželů nebo oběma společně za trvání manželství

Zákon podrobně v § 143 nevymezuje pojem majetek. Jsou to obecně veškerá aktiva spadající pod zákonný režim. Pojem aktiva je možno definovat jako penězi ocenitelné kladné majetkové hodnoty. Zejména se jedná o věci (movité i nemovité), pohledávky a jiná práva, a dále jiné majetkové hodnoty, např. pohledávky z vkladových listů, pohledávky z vkladových a jiných účtů, cenné papíry.^{58 59} Pojem majetek vykládá konkrétně soudní judikatura, zejména bych chtěla zmínit rozhodnutí Nejvyššího soudu vedené pod značkou R 42/1972. Toto rozhodnutí pojednává o rozsahu BSM, avšak lze učinit logický závěr, že je možno jej aplikovat i na institut SJM. Hlavním objektem SJM jsou příjmy manželů z pracovního poměru či podnikání. Do SJM patří teprve mzda vyplacená a převzatá, nikoliv nárok na mzdu. Součástí SJM jsou dále odměny a honoráře umělců, odměny za vynálezy a autorská díla, odměny za dobré pracovní výsledky, výhry ze sázek a loterií. U výhry na los je rozhodující okamžik výhry, nikoliv okamžik zakoupení losu. Jako zajímavé shledávám pojednání o výnosech, užitečných a přírůstcích věci, které rovněž patří do SJM, ať již je věc sama součástí SJM nebo ve vlastnictví jednoho z manželů. Jedná se především o příjmy nájemného z nemovitosti patřících jednomu či oběma manželům.

Dalším významným předmětem SJM jsou nemovitosti nabyté jedním či oběma manželi za trvání manželství. Výše zmiňované rozhodnutí řeší otázku vlastnictví nemovitosti, pokud byla zaplacená zčásti z výlučného vlastnictví manžela a zčásti z peněz společných za trvání manželství. Tuto nemovitost je třeba do SJM zařadit celou, nikoliv jen ideální část, odpovídající hodnotou částce použitých společných peněz. Při posuzování, zda určitá věc patří do SJM či nikoliv, hraje významnou roli vůle manželů. Dle rozhodnutí Nejvyššího soudu R 49/01: *„pokud kupní cena pořizované věci byla zaplacená z výlučných prostředků jednoho z manželů, avšak kupujícími byli oba manželé a oba při uzavření smlouvy projevíli vůli nabyt kupovanou věc do bezpodílového spoluvlastnictví, pak se tato věc stala předmětem jejich bezpodílového spoluvlastnictví“.*

⁵⁸ ŠVESTKA, Jiří. In KNAPPOVÁ, Marta, ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné – díl druhý: věcná práva*. 4. vydání. Praha: ASPI, 2005, s. 382-383.

⁵⁹ DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, Jana. Společné jmění manželů. *Právo a rodina*, 2004, roč. 6, č. 5, s. 10-11.

V souvislosti s pojednáním o zákonném rozsahu SJM je třeba zmínit problematiku obchodního podílu. Dle právní úpravy BSM nebylo možné obchodní podíl zařadit do toho spoluvlastnictví s poukazem na to, že obchodní podíl není možno považovat za věc, ale jinou majetkovou hodnotu. V souvislosti se vznikem institutu SJM bylo do OZ zařazeno ustanovení § 143 odst. 2. Toto ustanovení vyvolalo u odborné veřejnosti odlišné názory. Dle I. Pelikánové⁶⁰ chtěl tímto ustanovením zákonodárce zřejmě vyloučit právo manžela, aby zasahoval do vedení společnosti, avšak není jasné, jaké toto vyloučení má mít majetkový dopad. K této problematice se vyjádřila soudní judikatura, dle které je přípustné, aby se obchodní podíl stal součástí SJM.⁶¹ Ve vztahu k SJM je třeba obchodní podíl rozčlenit na dvě složky: materiální a nemateriální. Materiální složka vyjadřuje majetkovou hodnotu obchodního podílu, která se stává součástí SJM. Nemateriální složku obchodního podílu tvoří práva a povinnosti společníka z podílu plynoucí. Právní režim nemateriální složky obchodního podílu pak vyjadřuje právě ustanovení § 143 odst. 2.⁶² Tato práva a povinnosti vykonává pouze ten z manželů, který se stal společníkem obchodní společnosti, přičemž tento výkon nemůže být narušován či omezován druhým manželem, který není společníkem.^{63 64} Tento názor se mi jeví jako nepřijatelnější, přičemž dle mého názoru právě k takovému závěru chtěl zákonodárce při tvorbě ustanovení § 143 odst. 2 dospět. Neztotožňuji se s názorem J. Dědiče,⁶⁵ dle kterého obchodní podíl nabytý i jen jedním z manželů za trvání manželství je součástí společného jmění manželů a dle ustanovení § 114 odst. 3 ObchZ oba manželé budou mít postavení jednoho společníka dané jedním obchodním podílem.

Pokud bude obchodní podíl pořízen ze zdrojů, které jsou součástí SJM, je možné stanovit společníkem buď jednoho z manželů, popř. oba manžele. Pokud bude obchodní podíl nabytý oběma manželi, pak se jejich vztah bude řídit ustanovením § 114 odst. 3. ObchZ, dle kterého jeden obchodní podíl může náležet více osobám, a na tyto vztahy se použijí přiměřeně ustanovení občanského zákoníku o spoluvlastnictví, samozřejmě mimo odlišnosti vztahující

⁶⁰ PELIKÁNOVÁ, Irena. *Komentář k obchodnímu zákoníku – 2. díl*. 2. vydání. Praha: Linde, 1998, s. 398.

⁶¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu, sp. zn. 22 Cdo 700/2004: „Jestliže jeden z manželů za trvání manželství nabyde z prostředků patřících do společného jmění manželů obchodní podíl ve společnosti s ručením omezeným, stává se tím získaný majetek ze zákona součástí společného jmění manželů.“

⁶² JELÍNKOVÁ, Petra. *Obchodní podíl ve společnosti a společné jmění manželů*. *Obchodní právo*, 2008, roč. 17, č. 4, s. 35.

⁶³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu, sp. zn. 22 Cdo 1781/2004: „Rozhoduje-li soud po zániku SJM o vypořádání obchodního podílu, nestačí přikázat hodnotu obchodního podílu, ale je třeba přikázat obchodní podíl. Obchodní podíl musí být přikázán jen podnikajícímu manželovi.“

⁶⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu, sp. zn. 22 Cdo 2875/2006: „Obchodní podíl ve společnosti s ručením omezeným, nabytý jedním z manželů za trvání BSM i jen z části z jejich společných prostředků, představuje společnou majetkovou hodnotu, která se v rámci řízení o vypořádání tohoto spoluvlastnictví přikazuje tomu účastníkovi, který je společníkem uvedené obchodní společnosti.“

⁶⁵ DĚDIČ, Jan a kol. *Obchodní zákoník. Komentář II díl*. 1. vydání. Praha: Polygon, 2002, s. 1027.

se k SJM^{66 67} Je-li obchodní podíl pořizován z majetku tvořícího SJM, je třeba na tento případ aplikovat ustanovení § 145 odst. 2, kdy v této souvislosti užití majetku ze SJM na získání podílu v obchodní společnosti nelze považovat za obvyklou správu majetku. Je tedy vždy zapotřebí souhlasu druhého manžela. Tohoto souhlasu však již není zapotřebí při výkonu práv a povinností vyplývajících z postavení společníka, protože po daném souhlasu k užití společného majetku na koupi podílu je již rozhodující pouze vůle manžela, který je společníkem.

Majetek, který netvoří předmět SJM ani předmět podílového spoluvlastnictví mezi manželi, zůstává výlučným majetkem každého manžela.

NOZ se zaměřil na odstranění nejasností, které doposud vznikaly v oblastech obchodního podílu, a dále zisku z výlučného majetku jednoho z manželů. Je stanoveno, že součástí SJM je zisk z toho, co náleží výhradně jednomu z manželů, jakož i podíl manžela v obchodní společnosti nebo družstvu, stal-li se manžel v době trvání manželství společníkem obchodní společnosti nebo členem družstva. Výše uvedené o obchodním podílu neplatí, pokud jeden z manželů nabyl podíl způsobem zakládajícím jeho výlučné vlastnictví (viz výluky ze SJM uvedené výše).

2.2. Majetek získaný darem či dědictvím

Ve většině evropských zemí jsou pro bezúplatné úkony mezi manžely stanoveny přísnější podmínky než pro úkony úplatné, především zákon podmiňuje platnost darovacích smluv formou veřejného zápisu. Tradičně je ve většině evropských zemí majetek získaný darem nebo dědictvím vyloučen ze zákonného rozsahu SJM stejně jak je tomu v České republice. Tato právní úprava se objevila v občanskoprávních kodifikacích již v 19. století a její zdůvodnění lze spatřovat v zachování rodinného majetku. V případě darování byl kladen důraz na vůli dárce a bylo zajištěno, že v případě zániku manželství se darovaný majetek dostane opět do rodiny dárce. Stejně tomu bylo i v případě dědictví.^{68 69 70}

Dle platné právní úpravy je darování mezi manžely přípustné jen, jedná-li se o majetek, který není součástí SJM. Ustanovení o daru obsažené v § 143 OZ nelze nijak obcházet.⁷¹ Pro

⁶⁶ JELÍNKOVÁ, Petra. *Obchodní podíl ve společnosti...*, s. 34-35.

⁶⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu, sp. zn. 22 Cdo 1781/2004

⁶⁸ DVOŘÁK, Jan, SPÁČIL, Jiří. *Společné jmění manželů v teorii a judikatuře...*, s. 79.

⁶⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Manželství a paragrafy...*, s. 21.

⁷⁰ DVOŘÁK, Jan, SPÁČIL, Jiří. Předmět společného jmění manželů a způsoby jeho nabývání. *Právní fórum*, 2006, roč. 3, č. 12, s. 420.

⁷¹ R 6/79: Darovanie napr. rodinného domčeka patriaceho do bezpodielového spoluvlastníctva manželov jedným z manželov druhému manželovi treba posudzovať jako obchádzanie (§ 39 OZ) kogentních ustanovení Občianskeho zákoníka o rozsahu a trvání bezpodielového spoluvlastníctva manželov.

případ platného darování přichází tedy v úvahu pouze výlučný majetek jednoho z manželů, popř. pokud byl modifikován zákonný rozsah SJM smlouvou dle ustanovení § 143a, je připuštěno darování ze zdroje, který již není společný. Je tedy možné, aby manžel (dárce) daroval druhému manželovi i svůj spoluvlastnický podíl. Není zde logický důvod, proč by zákon takový úkon nepřipouštěl, protože dispozice se spoluvlastnickým podílem je zásadně připuštěna. Oproti tomu není připuštěna z povahy věci dispozice s podílem v SJM. V případě SJM má každý z manželů vlastnické právo k celé věci a každý je ve svém vlastnictví omezen stejným právem druhého manžela. Proto z logiky věci nemůže jeden z manželů toto své právo převést na druhého manžela, a to ani darovací smlouvou.

V běžném životě je často velmi obtížné rozlišení, zda darovaná věc byla pořízena pouze z výlučných prostředků manžela, popř. byla na zakoupení použita byť i malá část ze společného majetku. Pokud byl dar pořízen mimo jiné i ze společných zdrojů, nejedná se o platné darování, resp. nejde vůbec o darování.⁷² Právní teorie se přiklání k názoru, že v takovém případě je možné tento právní úkon posuzovat jako hospodaření se společným majetkem. Dle ustanovení § 145 OZ obvyklou správu společného majetku může vykonávat každý z manželů. Obvyklost je chápána jako přiměřenost manželským majetkovým poměrům a je posuzována vždy v konkrétním případě. Jde-li tedy o dar přiměřený majetkovým poměrům dané rodiny, nepotřebuje manžel souhlas obdarovaného manžela. Výše uvedené se uplatní i v případě, že dar je zakupován ze mzdy daného manžela, protože vyplacená mzda se ex lege stává součástí SJM. V případě nepřiměřeného daru půjde o darování platné, i pokud souhlas druhého manžela bude projeven konkludentně, tedy např. přijetím daru.⁷³ Pokud byla věc pořízena ze společných prostředků, od zakoupení tvoří předmět společného jmění manželů a ani výše uvedené „darování“ na jejím právním režimu nic nemění.⁷⁴ Výjimku z tohoto pravidla tvoří věci, které podle své povahy slouží osobní potřebě jednoho z manželů.^{75 76 77}

Tyto věci jsou z předmětu SJM zákonem vyloučeny. Byla-li věc sloužící osobní potřebě jednoho z manželů zakoupena druhým manželem ze společných prostředků jako dar, opět je

⁷² Pozn. autora: pokud by jeden z manželů měl v úmyslu darovat věc druhému manželovi ze společných zdrojů se všemi důsledky s tím spojenými, tzn., aby věc připadla do výlučného vlastnictví druhého manžela, musela by darovací smlouva být formulována jako smlouva o zúžení zákonného rozsahu SJM.

⁷³ POKORNÝ, Milan, HOLUB, Milan, BIČOVSKÝ, Jaroslav. *Společné jmění manželů*. 1. vydání. Praha: Linde, 2000, s. 82.

⁷⁴ R 42/72: Při nabytí věci pomocí prostředků, které byly vzaty jednak z bezpodílového spoluvlastnictví manželů, jednak z osobního majetku některého z manželů, stávají se věci takto nabyté předmětem bezpodílového spoluvlastnictví manželů bez ohledu na rozsah použitých prostředků z bezpodílového spoluvlastnictví manželů.

⁷⁵ DVOŘÁK, Jan, SPÁČIL, Jiří. *Společné jmění manželů v teorii a judikatuře...*, s. 79-80.

⁷⁶ DVOŘÁK, Jan, SPÁČIL, Jiří. *Předmět společného jmění manželů a způsoby jeho nabytí...*, s. 420-421.

⁷⁷ POKORNÝ, Milan, HOLUB, Milan, BIČOVSKÝ, Jaroslav. *Společné jmění manželů...*, s. 80-81.

jednání tohoto manžela hospodařením se společným majetkem, kdy manžel jedná v obvyklých záležitostech za druhého manžela (§ 145 odst. 2). Po „darování“ se věc stává výlučným vlastnictvím obdarovaného manžela jako věc, která bude dále sloužit osobní potřebě daného manžela. Právní teorie se dále zabývala otázkou, v jakém vlastnickém režimu se věc nachází v době od zakoupení do „darování“. Věc, která podle své povahy má sloužit výlučně osobní potřebě obdarovaného manžela, se v době zakoupení stává výlučným majetkem obdarovaného manžela.^{78 79}

Pokud si manželé ujednali vznik SJM až ke dni zániku manželství, jak to připouští ustanovení § 143a odst. 2, jejich smluvní svoboda není v zásadě nijak omezena. Každý manžel zůstává vlastníkem majetku, se kterým do manželství vstupoval, i veškerého majetku, jenž nabyt za trvání manželství. Předmětem SJM jsou pouze věci, které tvoří obvyklé vybavení společné domácnosti, a proto si manželé mohou darovat vše, vyjma těchto věcí.⁸⁰

Pokud je dárce třetí osoba a obdarovanými jsou oba manželé, popř. jen jeden z nich, ani zde zákon nepřipouští, aby se takový dar stal předmětem SJM, a to ani za předpokladu, že je to vůle dárce. V tomto směru je vůle dárce irelevantní. K vůli dárce se přihlíží pro posouzení toho, kdo je obdarovaný. Pokud vůle dárce směřuje k darování věci pouze jednomu z manželů, pak tento nabývá věc do svého výlučného vlastnictví. Je-li však dar určen oběma manželům společně, nabývají věc do podílového spoluvlastnictví, nikoliv do SJM. K určení režimu vlastnictví darované věci nestačí pouze posouzení povahy dané věci, tedy zda má sloužit potřebám celé rodiny nebo jen jednomu z manželů.⁸¹ Je třeba poznamenat, že v konkrétním případě nebude vždy jednoduché určit, jaká je vůle dárce, pokud nebude projevena výslovně. Jasná bude vůle dárce v případě, že darovaná věc bude nemovitost (dle ustanovení § 682 odst. 2 musí být taková smlouva písemná), popř. pokud bude movitá věc ihned předána.^{82 83 84 85}

U dědictví je situace podobná jako u daru. Nabytí věci dědictvím jedním z manželů za trvání manželství znamená nabytí do výlučného vlastnictví tohoto manžela. Ustanovení se

⁷⁸ DVOŘÁK, Jan, SPÁČIL, Jiří. *Společné jmění manželů v teorii a judikatuře...*, s. 80.

⁷⁹ DVOŘÁK, Jan, SPÁČIL, Jiří. *Předmět společného jmění manželů a způsoby jeho nabývání...*, s. 421.

⁸⁰ Tamtéž, s. 420.

⁸¹ R 42/1972 (str. 119,120): Při daru jiných osob manželům je pro posouzení, kdo je obdarovaný, rozhodující úmysl dárce, a to v tom smyslu, zda chtěl darovat věc jen jednomu z manželů nebo oběma. Na tento úmysl bude možné ve většině případů usuzovat z okolností, za nichž k darování došlo. Nevystačí se přitom pouze s posuzováním povahy předmětu, zda slouží potřebám celé rodiny či jen jednoho z manželů, ale je nutno vždy vycházet z úmyslu dárce.

⁸² POKORNÝ, Milan, HOLUB, Milan, BIČOVSKÝ, Jaroslav. *Společné jmění manželů...*, s. 79-80.

⁸³ DVOŘÁK, Jan, SPÁČIL, Jiří. *Předmět společného jmění manželů a způsoby jeho nabývání...*, s. 421.

⁸⁴ DVOŘÁK, Jan, SPÁČIL, Jiří. *Společné jmění manželů v teorii a judikatuře...*, s. 78-79.

⁸⁵ HOLUB, Milan, POKORNÝ, Milan, BIČOVSKÝ, Jaroslav. *Občan a vlastnictví v českém právním řádu. Praktická příručka*. Praha: Linde, 2002, s. 252.

vztahuje jak na dědictví ze zákona, tak ze závěti. Opět se přihlíží k vůli zůstavitele, avšak ten nemůže v závěti platně stanovit, že určité dědictví či jeho část se stane součástí SJM. Pokud nastane případ, že určitý majetek bude odkázán oběma manželům, mohou tento majetek nabýt pouze do podílového spoluvlastnictví. Ani uzavřením dohody mezi dědici dle ustanovení § 482 OZ nemůže věc připadnout do SJM.^{86 87}

Koncepce NOZ opět ze SJM vylučuje to, co jeden z manželů nabyt darem, děděním nebo odkazem. Posledně uvedené souvisí se zavedením staronového institutu odkazu do nového OZ.⁸⁸ Nově je však více kladen důraz na vůli dárce, příp. zůstavitele, když připouští, aby předmět daru či dědictví připadl do SJM, pokud dárce či zůstavitel chtějí daný majetek darovat či odkázat oběma manželům společně.

2.3. Majetek nabytý jedním z manželů za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela

I tento majetek je vyňat ze SJM, byť byl nabyt za trvání manželství. Jedná se o majetek, který byl získán výměnou za majetek, který byl ve výlučném vlastnictví tohoto manžela, nebo o majetek získaný z výtěžku prodeje majetku náležejícímu výlučně tomuto manželovi. Jedná se o tzv. princip transformace majetku, kdy nedochází k rozmnožení majetku, ale pouze o jeho změnu a dochází přitom pouze k dispozici s majetkem, který je ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů. Nebyl by tu tedy logický důvod pro zařazení takových věcí do SJM.

Rozdíl však nastává, pokud by na pořízení věci bylo použito jak výlučného majetku jednoho z manželů, tak i prostředků společných. Převládá výklad, podle kterého, pokud byla použita i jen minimální část ze společných zdrojů, věc se tak stává předmětem SJM, nikoliv výlučným majetkem manžela, ze kterého byla použita většina prostředků na pořízení věci.⁸⁹

Tato úprava není vždy tak jednoznačná, jak se zdá. Problém může nastat, pokud je kupříkladu sjednána kupní smlouva a předmět koupě je placen z výtěžku prodeje věci, která náleží výlučně jednomu z manželů. Situace je jasná, pokud s předáním předmětu koupě dochází i k zaplacení kupní ceny. Často však nastávají situace, kdy sice vlastnické právo k předmětu koupě na kupujícího manžela přejde, avšak kupní cena je placena až později.⁹⁰

⁸⁶ POKORNÝ, Milan, HOLUB, Milan, BIČOVSKÝ, Jaroslav. *Společné jmění manželů...*, s. 77-78.

⁸⁷ HOLUB, Milan, POKORNÝ, Milan, BIČOVSKÝ, Jaroslav. *Občan a vlastnictví...*, s. 253.

⁸⁸ Pozn. autora: V roce 1964 byl institut odkazu z nově vzniklého OZ vymazán, dnes ho tedy platné právo nepřipouští. Význam daného institutu je značný a využívá se ho zejména v případech, kdy zůstavitel chce určité osobě (odkazovníkovi) přenechat jednotlivou věc, příp. soubor věcí na památku. Odkazovník se však nestává dědicem a není povinen k úhradě zůstavitelových dluhů.

⁸⁹ ŠVESTKA, Jiří. In KNAPPOVÁ a kol. *Občanské právo hmotné...*, s. 383.

⁹⁰ K tomuto problému: SPÁČIL, Jiří. Tři aktuální sporné otázky společného jmění manželů. *Soudní rozhledy*, 2008, roč. 14, č. 3, s. 85.

NOZ tuto formulaci neobsahuje. Ze SJM vylučuje to, co nabyl jeden z manželů náhradou za poškození, zničení nebo ztrátu svého výhradního majetku. Poněkud problematičtější se mi jeví ustanovení, dle kterého SJM netvoří to, co nabyl jeden z manželů právním jednáním vztahujícím se k jeho výlučnému vlastnictví. Teprve soudní judikatura ukáže, jak extenzivně bude tato výlučka pojmána.

2.4. Věci, které podle své povahy slouží osobní potřebě jen jednoho z manželů a věci sloužící k výkonu povolání

Zákon z předmětu SJM vyjímá také věci, které, ač byly nabyty úplatně za trvání manželství a patřily by tak do SJM, mají osobní povahu, slouží k osobní potřebě jen jednoho z manželů, a proto se stávají výlučným vlastnictvím tohoto manžela. Zákon nedefinuje pojem „věc osobní potřeby“, proto je třeba tento pojem vykládat s ohledem na konkrétní okolnosti daného případu. V literatuře nejčastěji nalezneme, že tomuto pojmu neodpovídá např. drahocenný kožich či šperky, není ovšem vyloučeno, aby v konkrétní rodině i tyto věci byly zařazeny do věcí sloužících osobní potřebě jednoho z manželů. Pokud byla věc pořízena ze společných prostředků, byť jen z části, vždy je na to třeba brát zřetel při vypořádání SJM.⁹¹ Nabýt takto věci může i manžel sám svým právním úkonem, jde-li o běžnou záležitost, protože jde o způsob hospodaření se společným majetkem. Pokud by se jednalo o věc, která je nepřiměřená majetkovým poměrům manželů, potřeboval by tento manžel souhlas druhého manžela pod sankcí relativní neplatnosti.^{92 93} S výjimkou věcí, které podle své povahy slouží osobní potřebě jen jednoho z manželů, nemůže žádný z manželů ze společných prostředků koupit věc do výlučného vlastnictví, a to ani se souhlasem druhého z manželů (R 74/73).

Věc může splňovat kritéria věci sloužící osobní potřebě jen jednoho manžela i za předpokladu, že danou věc užívá i druhý manžel. Jedná-li se o automobil, který byl zakoupen s úmyslem, že bude sloužit manželovi na dopravu do práce, nevylučuje ho z režimu věcí, které slouží osobní potřebě tohoto manžela, ani fakt, že si auto půjčí manželka. Vždy je třeba daný případ posuzovat s ohledem na další skutečnosti, např. podle počtu automobilů v rodině, frekvenci užívání věci i druhým manželem. Pokud by byl v rodině kupříkladu jen jeden automobil, který by manžel užíval při cestě do práce, manželka na obstarání nákupů a dcera

⁹¹ R 42/1972 (str. 122): Jde-li o věc nikoli obvyklé osobní potřeby (např. drahocenný kožich), nebo věc sloužící sice výkonu povolání, ale mající mimořádnou hodnotu (např. vědecká knihovna), má manžel, který tyto hodnoty za trvání získal, nahradit, co ze společného majetku bylo na tento majetek vynaloženo.

⁹² HOLUB, Milan, POKORNÝ, Milan, BIČOVSKÝ, Jaroslav. *Občan a vlastnictví...*, s. 253.

⁹³ ŠVESTKA, Jiří. In KNAPOVÁ a kol. *Občanské právo hmotné...*, s. 387.

při návštěvě kamarádky, nejednalo by se o věc osobní potřeby jen jednoho z manželů, ale o věc, která slouží potřebám celé rodiny, a tak by nebyla vyňata z režimu SJM.⁹⁴

Do účinnosti novely OZ zákonem č. 91/1998 Sb. byly součástí BSM i věci sloužící výkonu povolání jen jednoho manžela. V době od 1. 1. 1992 (tzv. velká novela OZ č. 509/1991 Sb.) do 1. 8. 1998 (tzv. rodinně-právní novela č. 91/1998 Sb.) toto pravidlo platilo pouze dispozitivně. Manželé se mohli dohodnout na rozšíření BSM i o tyto věci.⁹⁵ S účinností od 1. 8. 1998 pak platí, že věci, které podle své povahy slouží výkonu povolání jednoho z manželů, tvoří SJM. Dle dikce čl. VIII zákona č. 91/1998 Sb. „věci, které ke dni 1. srpna 1998 tvořily BSM, se stávají součástí SJM“. Z tohoto tzv. transformačního ustanovení lze usuzovat, že věci sloužící k výkonu povolání a existující k 31. 7. 1998 se součástí SJM nestaly.^{96 97} Někteří autoři dále zmiňují i názory protichůdné.⁹⁸

Zákon nedefinuje pojem „výkon povolání“. Právní teorie tento pojem vykládá jako výkon veškerých možných povolání, jež zahrnuje výkon povolání v závislé činnosti k zaměstnavateli, jakož i výkon povolání osobou samostatně výdělečně činnou mimo závislou činnost k jiné osobě. Po roce 1990, s rozvojem soukromého podnikání, se pod tento pojem dále zahrnují i věci sloužící výkonu podnikání. Pokud nedošlo k zúžení SJM smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu, veškeré podnikatelské aktivity jsou součástí SJM. Povahou věci je nutno chápat povahu užitnou, tedy účel užití dané věci. Je nerozhodné, zda věci, které podle své povahy slouží výkonu povolání, byly pořízeny z výlučných prostředků manžela, kterému mají sloužit, nebo byly pořízeny za společné prostředky obou manželů. Tyto skutečnosti jsou relevantní až při vypořádání daného společenství.^{99 100}

NOZ obsahuje stejnou úpravu a ze SJM i nadále vylučuje věci sloužící osobní potřebě jednoho z manželů. Tak jako v platné právní úpravě je součástí SJM to, co slouží k výkonu povolání jen jednoho z manželů, přičemž vynětí bude nadále připuštěno smluvní modifikací.

2.5. Věci vydané v rámci předpisů o restituci majetku jednoho z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství, anebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka

Toto ustanovení bylo do OZ zavedeno v roce 1991 zejména v souvislosti s přijetím zákona č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd, zákona č. 87/1991

⁹⁴ POKORNÝ, Milan, HOLUB, Milan, BIČOVSKÝ, Jaroslav. *Společné jmění manželů...*, s. 82-83.

⁹⁵ Pozn. autora: před r. 1992 bylo ustanovení § 143 OZ kogentní povahy, nebyly umožněny žádné modifikace BSM.

⁹⁶ TELEEC, Ivo. Společné jmění manželů a věci k výkonu povolání. *Právní rozhledy*, 1998, č. 11, s. 565-566.

⁹⁷ JEHLIČKA, Oldřich, ŠVESTKA, Jiří a kol. *Komentář k občanskému zákoníku...*, s. 586.

⁹⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Manželství a paragrafy...*, s. 23.

⁹⁹ Tamtéž

¹⁰⁰ TELEEC, Ivo. Společné jmění manželů a věci k výkonu povolání..., s. 565-566.

Sb., o mimosoudních rehabilitacích, a zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku. Věci vydané podle předpisů o restituci se stávají výlučným vlastnictvím jednoho z manželů za předpokladu, že tyto věci byly vydány manželovi, který je měl ve vlastnictví před uzavřením manželství, nebo manželovi, který je sice získal až po uzavření manželství, ale už tehdy tvořily předmět jeho výlučného vlastnictví. Dále zákon uvádí, že jsou splněny předpoklady, pokud věc byla manželovi vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka. Jedná se v podstatě o obdobu věcí, které měl jeden z manželů před uzavřením manželství, nebo které získal na základě dědění.^{101 102}

Účelem restitučních zákonů není, aby se obohatil kdokoliv jiný než oprávněná osoba, byť se jedná o manžela oprávněné osoby. Nelze připustit, aby vydaná věc připadla do SJM bez ohledu na to, kdy manželství vzniklo, čímž by byl oprávněný manžel zkrácen na svém restitučním nároku. A contrario také platí, že pokud manželství zaniklo rozvodem, rozvedený manžel neztrácí nárok na restituci. Pak by bylo třeba provést vypořádání nově nabytého SJM. Závěrem lze tedy říci, že nárok na vydání věci do BSM (SJM) vznikl jen tam, kde manžel byl v rozhodné době takovým bezpodílovým spoluvlastníkem.¹⁰³

Věci vydané v restitucích již NOZ výslovně nevyjmenovává ve výlukách ze SJM, pamatuje na ně až v přechodných ustanoveních. V důvodové zprávě je jako důvod uvedeno, že tyto vztahy jsou již zpravidla vlastnický ustáleny.

2.6. Závazky, které některému z manželů nebo oběma manželům vznikly za trvání manželství

Předmět SJM tvoří dále závazky, které některému z manželů nebo jim oběma vznikly za trvání manželství. Obecně právní úprava poskytuje každému z manželů právo uzavírat smlouvy a brát na sebe závazky i bez souhlasu druhého manžela. Jedinou zákonnou pojistkou je, že se musí jednat závazek přiměřeně odpovídající majetkovým poměrům manželů (k tomuto pojmu viz níže). Pokud na sebe závazek vzali oba manželé nebo případně jen jeden z nich se souhlasem druhého manžela, plní závazek oba manželé společně a nerozdílně dle ustanovení § 145 odst. 3, přičemž je zde nerozhodná výše daného závazku. K této problematice se vyjádřil Nejvyšší soud¹⁰⁴ a toto rozhodnutí se stalo mezi odbornou veřejností hodně diskutované.¹⁰⁵ Soud zmiňuje nepříjemné důsledky, které mohou nastat v případě, že oba manželé jsou solidárními dlužníky. Dle soudu zákonodárce nezamýšlel úpravou

¹⁰¹ JEHLIČKA, Oldřich, ŠVESTKA, Jiří a kol. *Komentář k občanskému zákoníku...*, s. 587-588.

¹⁰² HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Manželství a paragrafy...*, s. 23.

¹⁰³ POKORNÝ, Milan, HOLUB, Milan, BIČOVSKÝ, Jaroslav. *Společné jmění manželů...*, s. 85-88.

¹⁰⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 9. 2007, sp. zn. 31 Odo 677/2005

¹⁰⁵ Srov. SPÁČIL, Jiří. *Tři aktuální sporné otázky společného jmění manželů...*, s. 84-85.

obsaženou v § 145 odst. 3 prolomit princip autonomie vůle smluvních stran v procesu vzniku závazku ze smluv a vnútit jim jako zákonný důsledek vzniku smlouvy prostřednictvím institutu SJM jako další smluvní stranu i manžela smluvní strany.

Správné zařazení závazku má za následkem rozdílnou odpovědnost manželů. Obecně se v komentářích k OZ objevuje názor, že jde-li o závazek, který patří do SJM, odpovídají za něj oba manželé, a to jak majetkem společným, tak i výlučným majetkem každého z nich. Jedná-li se však o závazek, který je ze SJM vyloučen, odpovídá za něj manžel, kterého tento závazek tíží, společným majetkem, a dále už jen svým výlučným majetkem. Výlučný majetek druhého manžela zůstává nedotčen.^{106 107} K problematice odpovědnosti za závazky, které netvoří SJM se zabývám výkladem níže. V této souvislosti je však také nutno poznamenat ustanovení § 262a odst. 1 OSŘ: „*Výkon rozhodnutí na majetek patřící do společného jmění manželů lze nařídit také tehdy, jde-li o vydobytí závazku, který vznikl za trvání manželství jen jednomu z manželů*“.

Součástí SJM dle NOZ jsou dluhy převzaté za trvání manželství, ledaže se týkají majetku, který náleží výhradně jednomu z manželů, a to v rozsahu, který přesahuje zisk z tohoto majetku, anebo je převzal jen jeden z manželů bez souhlasu druhého, aniž se přitom jednalo o obstarávání každodenních či běžných potřeb rodiny. Lze převzít jen takové dluhy, které jsou soukromoprávní povahy a pocházejí z řádného obligačního důvodu, tzn., nejde o závazky z porušení právní povinnosti.¹⁰⁸ Vzhledem k tomu, že zisk z toho, co náleží výhradně jednomu z manželů, je součástí SJM, i dluhy týkající se tohoto majetku převzaté v rozsahu tohoto zisku zákon do SJM zařazuje. U ostatních dluhů je vždy třeba posuzovat, zda byla obstarána běžná potřeba rodiny, anebo zda již šlo o záležitost, která toto kritérium nesplňuje.

2.7. Závazky týkající se majetku, který náleží výhradně jednomu z manželů

Tato výjimka ze zákonného rozsahu SJM nečiní v praxi zvláštní potíže. Jedná se o závazky, které mají vztah k věcem patřícím do výlučného vlastnictví tohoto manžela, např. peněžitý závazek ze smlouvy o úvěru manžela, jehož účelem je rekonstrukce nemovitosti, kterou tento manžel nabyl před uzavřením manželství. Naproti tomu pokud se jedná o výnosy, užitky a přírůstky věcí, která tvoří výlučný majetek jednoho z manželů, jsou do SJM zařazeny (např. nájemné).

¹⁰⁶ JEHLIČKA, Oldřich., ŠVESTKA, Jiří a kol. *Komentář k občanskému zákoníku...*, s. 588.

¹⁰⁷ ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008...*, s. 643.

¹⁰⁸ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu občanského zákoníku účinného od 1. ledna 2014

2.8. Závazky, jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, které převzal jeden z nich bez souhlasu druhého manžela

Dle právní úpravy platné do 31. 7. 1998 závazky nebyly zařazeny do zákonného rozsahu BSM. V zásadě platilo, že pohledávka věřitele jen jednoho z manželů, která vznikla za trvání manželství, může být při výkonu rozhodnutí uspokojena i z majetku patřícího do BSM, s výjimkou závazků týkajících se majetku, který byl dohodou vyloučen z BSM. Jinak byla právní úprava velice tvrdá vůči druhému manželovi, který se na vzniku závazku nepodílel, dokonce o něm ani nevěděl.¹⁰⁹ Potřeba změny této úpravy vykristalizovala především po roce 1990 s rozvojem soukromého podnikání.¹¹⁰

Pro splnění této výluky je potřeba tří základních podmínek, které musí být splněny kumulativně. Především se musí jednat o závazek, který jeden z manželů převzal. Tuto podmínku nebude splňovat např. závazek z náhrady škody způsobené nedbalostním jednáním jednoho z manželů, který vznikl nezávisle na vůli druhého manžela, neboť důvodem vzniku závazku není jeho převzetí. Druhou podmínkou, bez které nemůže být závazek vyloučen ze SJM, je absence souhlasu druhého manžela. Je pak otázkou dokazování, zda tato podmínka bude splněna, protože souhlas nemusí být vždy projevem výslovně. Třetí a nejdůležitější podmínkou je, že převzatý závazek přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů. Pojem „míra přiměřená majetkovým poměrům“ není zákonem definována. Nejčastěji se při výkladu tohoto pojmu vychází z konkrétních majetkových poměrů manželů. Někteří autoři však poznamenávají, že při hodnocení tohoto pojmu vznikají problémy. Existuje i východisko posuzovat míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů objektivně, dle průměrných manželských majetkových poměrů.¹¹¹

Dle J. Švestky,¹¹² jedná-li se pak o exces při převzetí takového závazku, odpovídá za splnění závazku manžel, který daný závazek převzal, především svým výlučným majetkem, jakož i majetkem, který spadá do SJM. Touto problematikou se však zabýval i T. Sokol,¹¹³ podle kterého, je-li uplatněna žaloba na zaplacení dlužné částky proti oběma manželům, přichází v úvahu především námitka druhého manžela, že pohledávka nepatří do SJM, a tedy nemůže být vymáhána od druhého účastníka, resp. nemůže pro ni být veden výkon rozhodnutí vůči majetku patřícímu do SJM. Soud musí v takovém případě vyřešit předběžnou otázku, zda

¹⁰⁹ R 70/65: „Výkon rozhodnutí z majetku patřícího do BSM je možný i na základě soudního rozhodnutí vysloveného jen proti jednomu z manželů“.

¹¹⁰ SOKOL, Tomáš. Vyloučení závazku ze společného jmění manželů. *Právní rádce*, 2002, č. 11, s. 17.

¹¹¹ JEHLIČKA, Oldřich, ŠVESTKA, Jiří a kol. *Komentář k občanskému zákoníku...*, s. 588.

¹¹² ŠVESTKA, Jiří. In KNAPPOVÁ a kol. *Občanské právo hmotné...*, s. 386.

¹¹³ SOKOL, Tomáš. Vyloučení závazku ze společného jmění manželů..., s. 18-19.

jde o závazek tvořící SJM. Problémem však zůstává výše zmíněné ustanovení § 262a odst. 1 OSŘ.¹¹⁴

¹¹⁴ srov. SOKOL, Tomáš. Vyloučení závazku ze společného jmění manželů..., s. 17-19.

Modifikace zákonného rozsahu SJM

1. Obecně

V kapitole Historický exkurz do manželských majetkových vztahů jsem naznačila, že ne vždy byl zákonodárce nakloněn možnosti smluvní úpravy zákonného rozsahu manželského společenství. Připomeňme si např. kategorický zákaz smluvní modifikace zákonného rozsahu manželského společenství za trvání manželství, který charakterizoval právní úpravu BSM v letech 1964-1992. Důvod můžeme spatřovat v požadavku stability a jistoty právních vztahů, resp. ochrany třetích osob. K názoru připustit smluvní změnu rozsahu SJM nás vedou především zásady smluvní svobody a autonomie vůle, které jsou tak typické pro občanskoprávní vztahy. Obecně lze říci, že nynější právní úprava směřuje jednak k větší smluvní volnosti manželů, jednak posílení ochrany věřitele.

Zákon konstruuje zákonný rozsah SJM kogentně v § 143 OZ, přičemž prolomení kogentního charakteru tohoto ustanovení lze spatřovat v § 143a a § 148. Nevyhovuje-li manželům takto stanovený rozsah jejich SJM, zákon jim dává v § 143a OZ možnost smluvně upravit své majetkové vztahy odchylně od § 143. Ustanovení § 143a je třeba chápat jako výjimku k ustanovení § 143. Zákon rozeznává smluvní možnost změny rozsahu SJM (§ 143a OZ) a dále změnu na základě soudního rozhodnutí (§ 148 OZ), příp. změnu zákonné úpravy správy (§147 OZ).

Nový § 143a po novele OZ zákonem č. 91/1998 Sb. je vytvořen tak, aby vyřešil dosavadní nejasnosti specifikované v mém výkladu v oddíle Historický exkurz do manželských majetkových vztahů, v bodě 3.4. Ustanovení upřesňuje, že manželé mohou změnit rozsah majetku a závazků nabytých či vzniklých v budoucnu, ale i majetku a závazků, které již tvoří jejich SJM. Dále je umožněno, aby se modifikační smlouvy týkaly i jednotlivě specifikovaného majetku a závazků. Smluvní autonomie manželů je dále doplněna, resp. blíže specifikována (srov. § 143a odst. 2 před 1. 8. 1998) možnost manželů vyhradit zcela nebo zčásti vznik SJM až ke dni zániku manželství, pokud nejde o věci tvořící obvyklé vybavení domácnosti. Do OZ byla dále zavedena možnost úpravy manželských majetkových vztahů i před vznikem manželství (§ 143a odst. 3). Pro všechny tyto smlouvy je předepsána forma notářského zápisu. Forma veřejné listiny je typická pro většinu evropských právních řádů. Je-li předmětem smlouvy nemovitost, nabývá účinnosti až vkladem do katastru nemovitostí. Již výše jsem se zabývala nešťastnou konstrukcí, ve které zákonodárce nerozlišuje mezi obligačními účinky smlouvy a věcněprávními účinky vkladu práva do katastru nemovitostí.

Ochrana třetích osob je zajištěna v § 143a odst. 4, podle kterého se manželé mohou smluv podle § 143a dovolávat vůči třetí osobě za předpokladu, že je jí obsah těchto smluv znám. Nestačí již vědomost o existenci modifikační smlouvy.

Zákon připouští modifikaci zákonného rozsahu SJM ve třech směrech: změny v rozsahu SJM (zúžení či rozšíření SJM), změna doby vzniku SJM, změna správy SJM.

NOZ stanovuje, že si manželé a snoubenci mohou ujednat smluvený režim SJM. Smluvený režim může spočívat v režimu oddělených jmění, v režimu vyhrazujícím vznik společného jmění ke dni zániku manželství, jakož i v režimu rozšíření nebo zúžení rozsahu společného jmění v zákonném režimu, přičemž smlouva o manželském majetkovém režimu vyžaduje formu veřejné listiny, jak je tomu již dnes. Smluvený režim lze měnit dohodou nebo rozhodnutím soudu. Výslovně tedy zákon odstraňuje pochybnosti spojené s tím, zda je možné měnit již modifikovaný (smluvený) režim. NOZ přejímá dosavadní úpravu, když stanovuje, že se smlouva může týkat jednotlivých věcí a souborů, jakož v budoucnu nabytého majetku. Nově, co se týče obsahových požadavků, je zakotveno, že smlouva nesmí svými důsledky vyloučit schopnost manžela zabezpečovat rodinu. Toto ustanovení je významné především z hlediska ochrany manžela před takovým zúžením, příp. zrušením SJM, že by vyloučilo jeho schopnost pečovat o rodinu. Dále se smlouva o manželském majetkovém režimu nesmí svým obsahem nebo účelem dotknout práv třetí osoby, ledaže by se smlouvou souhlasila. Zákon tedy vyžaduje pro smlouvy, dotýkající se práv třetích osob, souhlas této osoby, jinak vůči této osobě nevyvolává žádné právní účinky. Jako velmi významné z hlediska prohloubení zásady autonomie vůle manželů a snoubenců pokládám ustanovení o možnosti smlouvou uspořádat majetkové poměry pro případ zániku manželství. Podrobnostmi úpravy de lege ferenda se budu zabývat vždy v závěru následujících oddílů, přičemž vyberu pouze nejzásadnější změny oproti stávající úpravě.

2. Změny v zákonném rozsahu SJM

2.1. Zúžení smlouvou dle § 143a odst. 1

Zúžení je v praxi nejčastější smluvní modifikací zákonem stanoveného rozsahu SJM. Smlouva o zúžení rozsahu SJM má následující důsledky: majetek a závazky, popř. jiné majetkové hodnoty, které by jinak tvořily předmět SJM, se ze SJM vyjímají a zůstávají nadále ve vlastnictví každého z manželů. Zúžením se tedy smluvně rozšiřuje okruh výluk z předmětu SJM. Důvodů pro toto rozhodnutí může být celá řada, zejména pokud jeden z manželů vyvíjí podnikatelské aktivity, popř. nežijí-li spolu manželé ve společné domácnosti a nechtějí, aby

jimi získaný majetek dále vytvářel SJM, zejména pak s ohledem na tvorbu závazků, které se stávají součástí SJM.^{115 116 117}

Zákon výslovně neurčuje meze takového zúžení, avšak přihlédneme-li ke gramatickému výkladu slova „zúžit“, zákonodárce touto smluvní možností modifikace zřejmě neměl na mysli, že SJM může celé zaniknout. Pokud by taková možnost byla manželům dána, dle mého názoru by byla použita konstrukce „zúžit či zrušit zákonem stanovený rozsah SJM“. Obecně je tedy přijímán názor, že zúžení nemůže znamenat úplné zrušení.^{118 119 120} Určité meze poskytuje zákon v ustanovení § 143a odst. 2, kdy používá pojem „obvyklé vybavení společné domácnosti“. Toto ustanovení může být určitým východiskem i pro odst. 1, tedy že je možné zúžit zákonem stanovený rozsah SJM až na věci tvořící obvyklé vybavení domácnosti. Jedná se o věci pro fungování rodiny a společné domácnosti nezbytné, zejména i s ohledem na společné soužití a výchovu dětí ve společném obydlí, proto se domnívám, že zákonodárce zamýšlel tento okruh věcí vždy v SJM ponechat, ať už se jedná o smlouvu dle § 143 odst. 1 nebo § 143 odst. 2, popř. zúžení soudem dle § 148. Blíže k pojmu „obvyklé vybavení společné domácnosti“ v bodě 2.4 této kapitoly.

V právní teorii i soudní judikatuře nalezneme názor, že k té části SJM, která byla smlouvou o zúžení zákonného rozsahu SJM vyňata ze SJM, musí dojít k vypořádání. Z logického hlediska by bylo záhodno obsáhnout vypořádání přímo do modifikační smlouvy. Ráda bych v této souvislosti zmínila postoj Nejvyššího soudu,¹²¹ který se k otázce zúžení SJM a jeho vypořádání vyjádřil následovně: „Zúžením SJM na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti dochází k zániku SJM k ostatním věcem, které netvoří obvyklé vybavení společné domácnosti. Pokud po zániku SJM k věcem, které netvoří vybavení společné domácnosti, nenásledovalo jejich vypořádání, platí ohledně těchto věcí režim SJM.“

Je-li tedy SJM zúženo až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti, nabývá-li manžel majetek, nabývá jej do svého výlučného vlastnictví, totéž lze tvrdit o závazcích. Není vyloučeno, aby manželé dále nabývali společný majetek, ten však nebude tvořit SJM, ale bude v jejich podílovém spoluvlastnictví. Výhodu tohoto společného nabývání spatřuji

¹¹⁵ VLASÁKOVÁ, Lucie, KRÍŽOVÁ, Veronika. Modifikace rozsahu SJM a odpovědnost manželů za závazky. *AD NOTAM*, 21. června 2004, s. 61.

¹¹⁶ DVOŘÁK, Jan, SPÁČIL, Jiří. *Společné jmění manželů v teorii a judikatuře...*, s. 172.

¹¹⁷ JEHLÍČKA, Oldřich, ŠVESTKA, Jiří a kol. *Komentář k občanskému zákoníku...*, s. 591.

¹¹⁸ Tamtéž

¹¹⁹ ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008...*, s. 652.

¹²⁰ HOLUB, Milan, FIALA, Josef, BIČOVSKÝ, Jaroslav. *Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou a literaturou*. 11. vydání. Praha: Linde, 2006, s. 229.

¹²¹ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 1476/2000

především v tom, že si mohou upravit podíly, v jakých společnou věc nabývají. To v SJM umožněno není, nelze takto upravit podíly ani modifikační smlouvou dle § 143a. Tento svůj názor opírám především o zásadu rovnosti manželů, na které stojí celé manželské majetkové právo.

Ustanovení §143a odst. 4 výslovně stanoví, že vůči jiné osobě se manželé mohou na smlouvu modifikující SJM odvolat jen tehdy, pokud její obsah této smlouvy znám. K ochraně věřitele před účinky smlouvy o zúžení SJM se vyjádřil Nejvyšší soud:¹²² „*Zda byl jiné osobě znám obsah zúžení zákonem stanoveného rozsahu SJM (§ 143a odst. 4), zkoumá soud ke dni vzniku vymáhané pohledávky. Okolnosti, že jiná osoba obsah takové smlouvy znala či mohla znát v době zahájení vykonávacího řízení, není významné.*“

Ustanovení § 143a odst. 4 má především za cíl chránit věřitele, a to tím, že bude čelit účelovým dohodám, směřujícím k tomu, aby bylo znemožněno uspokojení pohledávky z majetku ze SJM. Manžel povinného se může na smlouvu o zúžení vůči věřiteli odvolat jen za předpokladu, že obsah takové smlouvy byl věřiteli znám při vzniku pohledávky, což především znamená, že taková smlouva musela v době vzniku pohledávky již existovat. V případě soudního sporu by pak důkazní břemeno, že třetí osoba znala obsah smlouvy, leželo na manželích, což může být v řadě případů značně komplikované. Je proto zřejmě vhodné při sjednávání smlouvy s věřitelem zajistit, aby tato smlouva obsahovala ustanovení, které by podpisem dané smlouvy stvrzovalo seznámení věřitele s obsahem smlouvy modifikující SJM.

V právní praxi nalezneme i názory, že by bylo vhodné zakotvit povinnost manželů předkládat modifikační smlouvu při přejímání závazků nad určitou výši všem jejich budoucím věřitelům.¹²³

NOZ nejen zakotvuje, že smlouva dotýkající se svým obsahem či účelem práv třetích osob bude vůči této osobě účinná, jen pokud tato vyslovila se smlouvou souhlas. Zákon dále předpokládá vznik veřejného seznamu, do nějž budou zapisovány smlouvy o manželském majetkovém režimu, ale pouze, bude-li to ve smlouvě ujednáno nebo na žádost obou manželů.

Dále je v NOZ umožněno nejen zúžit SJM, ale ho dokonce zrušit, resp. sjednat si režim oddělených majetků. NOZ totiž odlišně koncipuje vztah obvyklého vybavení (nově rodinné) domácnosti a SJM. Obvyklé vybavení rodinné domácnosti není nadále součástí SJM. Dle důvodové zprávy je důraz položen na funkci jednotlivých movitých věcí, zatímco právní titul

¹²² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 2. 2004, sp. zn. 20 Cdo 279/2003

¹²³ VLASÁKOVÁ, Lucie, KRÍŽOVÁ, Veronika. Modifikace rozsahu SJM a odpovědnost..., s. 63.

mětí ustupuje do pozadí. Obvyklým vybavením rodinné domácnosti se budu zabývat dále v bodě 2.2.

2.2. Zúžení soudní rozhodnutím dle § 148

Další možností, která přichází v úvahu v souvislosti s modifikací SJM je právě ustanovení § 148, které upravuje možnost zúžit SJM na základě autoritativního rozhodnutí. Dle mého názoru tato možnost nebude využívána, pokud oba manželé s modifikací souhlasí a chtějí ji. V takovém případě by pro ně samozřejmě byl jednodušší postup specifikovaný výše, a to sjednání modifikační smlouvy. Pokud však zúžení SJM iniciuje pouze jeden z manželů bez souhlasu druhého z manželů, nabízí zákon jen jednu variantu řešení, a to podat návrh na zúžení SJM příslušnému soudu.

Vždy soud návrhu některého z manželů vyhoví, pokud jeden z manželů získal oprávnění k podnikatelské činnosti nebo se stal neomezeně ručícím společníkem obchodní společnosti, Jsou-li tedy splněny zákonné předpoklady,¹²⁴ které musí navrhovatel prokázat, soud musí vydat rozhodnutí o zúžení SJM. Je třeba v této souvislosti poznamenat, že tímto ustanovením zákon chrání majetková práva nepodnikajícího manžela. Ze zákonné formulace „na návrh některého z manželů“ můžeme usoudit, že tento návrh může podat i ten z manželů, který podnikatelské oprávnění získal či se stal neomezeně ručícím společníkem.

Relativně odlišný postup je upraven v §148 odst. 1, kdy soud sice opět rozhoduje na návrh, ale na vydání rozhodnutí po splnění zákonných předpokladů není právní nárok. Soud může zúžit SJM na návrh některého z manželů, existují-li zde závažné důvody. Posouzení závažnosti žalobcem tvrzených důvodů je výlučně na soudu, důkazní břemeno o prokázání existence těchto důvodů však leží na žalobci, který se domáhá, aby soud jeho návrhu vyhověl. Pod pojem „závažné důvody“ je nepochybně možné použít stejné důvody, pro které mohl soud zrušit BSM.

Za závažné důvody lze za podmínek §148 odst. 1 považovat např. závadné chování jednoho z manželů, kterým ohrožuje rodinu po stránce hospodářské, tedy kupříkladu chování jednoho z manželů, který bezdůvodně a neúčelně přebírá závazky. Dále chování, které je v rozporu se zájmem na zdravém vývoji nezletilých dětí.^{125 126} Závažnost tvrzených důvodů je třeba posuzovat s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem daného případu, proto soud může jako závažný důvod posoudit i dlouhotrvající zrušení společné domácnosti. K tomu však je

¹²⁴ Navrhovatel (žalobce) a odpůrce (žalovaný) jsou manželé a jeden z manželů získal živnostenské či jiné oprávnění k podnikatelské činnosti nebo se stal společníkem veřejné obchodní společnosti či komplementářem v komanditní společnosti.

¹²⁵ HOLUB, Milan, FIALA, Josef, BIČOVSKÝ, Jaroslav. *Občanský zákoník...*, s. 236.

¹²⁶ JEHLIČKA, Oldřich, ŠVESTKA, Jiří a kol. *Komentář k občanskému zákoníku...*, s. 601.

třeba posoudit rozhodnutí Nejvyššího soudu (R 3/68), dle kterého k rozhodnutí soudu o zúžení SJM nestačí fakt, že manželé žijí odděleni. Soud vždy musí zkoumat, zda je zde trvalý a neodčinitelný stav (bez naděje na spolužití manželů), a zda se v důsledku odděleného žití manželů nepodílejí oba na vytváření společného majetku. V této souvislosti uvádím další rozhodnutí Nejvyššího soudu,¹²⁷ ve kterém se soud zabýval otázkami posuzování závažnosti tvrzených důvodů a volné úvahy soudu při tomto posuzování. „Zákon neuvádí hlediska, ze kterých by bylo možno usuzovat na to, kdy jde o závažné důvody pro zúžení SJM podle §148 odst. 1 OZ; nelze tudíž ani pro každou v úvahu přicházející situaci stanovit pravidla pro rozhodnutí soudu. Proto v odvolacím řízení lze zpochybnit úvahu odvolacího soudu o tom, zda o takové závažné důvody jde, jen je-li to úvaha zjevně nepřiměřená“.

Zákon připouští zúžení SJM až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti, ať jde o případ zúžení dle ustanovení §148 odst. 1 či §148 odst. 2. V OZ nenalezneme definici pojmu „obvyklé vybavení společné domácnosti“ ani výčet věcí či jiných majetkových hodnot, které zákon požaduje v SJM ponechat. Jistý návod můžeme najít v ustanovení §322 OSŘ upravující věci, které nepodléhají výkonu rozhodnutí. Je třeba však zvážit, zda je toto ustanovení ztotožnitelné s pojmem „obvyklé vybavení společné domácnosti“. V obou úpravách jistě nalezneme některé styčné body, avšak zásadním hlediskem v daném případě bude, zda obě úpravy spojuje společný cíl.

K posouzení zájmu, který je ustanovením §322 OSŘ sledován je vhodné využít rozhodnutí Nejvyššího soudu¹²⁸ „Zda jde o věc tvořící „obvyklé vybavení domácnosti“ ve smyslu §322 odst. 2 písm. a) OSŘ je nutné posuzovat z hlediska uvozujícího ustanovení §322 odst. 1 OSŘ a tam vtěleného kritéria jejich „nezbytné potřeby“ při uspokojování hmotných potřeb povinného a jeho rodiny, nelze tedy postihnout takový majetek, který slouží k uspokojování základních životních potřeb. Skutečnost, že určité věci tvoří typické vybavení domácnosti (kupř. barevný televizor, sedací souprava apod.) ještě neznamená, že jde o věci nezbytně potřebné. Při posuzování jsou významná i konkrétní zjištění, jaké potřeby jsou prostřednictvím určité věci v osobních poměrech povinného a jeho rodiny uspokojovány, jakou roli v jeho osobním životě hrají, a zda a s jakým nákladem jsou uspokojovatelné jinak.“ Vzhledem k tomu, že se jedná o institut v rámci výkonu rozhodnutí, základním zájmem celého vykonávacího řízení je uspokojení oprávněného, přičemž povinnému musí být zajištěna minimální ochrana, aby mohly být uspokojeny jeho základní potřeby a základní potřeby jeho rodiny.

¹²⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 2211/2004

¹²⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 20 Cdo 180/2003

Zájem, který je sledován ustanovením §148 a §143a, je poněkud odlišný. Zákodárce novou úpravou nejspíše zamýšlel nejen zachovat základní nezbytně potřebný majetek pro fungování rodiny, především pro výchovu a výživu nezletilých dětí, ale i ochránit existenci manželského společenství. Domnívám se, že pro tento zájem hraje i fakt, že zákodárce nadále neumožňuje zrušení SJM. Výraz „obvyklé vybavení společné domácnosti“ by měl být chápán širše než výraz „obvyklé vybavení domácnosti“.¹²⁹ Ani při výkladu tohoto hmotněprávního pojmu nelze vycházet ze standartních podmínek, ve kterých průměrně žije naše společnost. Při posuzování tohoto vybavení bude nutné vycházet z majetkového a společenského postavení rodiny, kterou tvoří manželé, děti, popř. i jiné osoby.¹³⁰

Dle ustanovení §148 odst. 1 a 2 dochází k zúžení „až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti“. Gramatickým výkladem lze dojít k závěru, že zúžení až na tyto věci bude maximální mez zúžení, lze tedy zúžit i v jiném rozsahu. V jiném případě by dle mého názoru mohl zákodárce zvolit formulace, kde by absentovalo slovo „až“. Obdobný názor nalezneme i v části literatury¹³¹ s uplatněním pravidla minus in maiore continetur. Musím však zmínit i možná východiska dalších autorů. Zajímavým se jeví názor, že by bylo možné dovodit, že soud zúží SJM vždy až na stanovenou hranici, a to vzhledem k dřívějšímu znění OZ, kdy bylo z důvodů uvedených v ustanovení §148 BSM rušeno. Uvedení autoři však dále dodávají, že je možné na věc nahlížet i z druhé stránky. Je na soudním uvážení, jak bude SJM zúženo, nic tedy nebrání soudu, aby zúžil SJM i jen o některé předměty, považuje-li to za vhodné.¹³²

Pečlivým prozkoumáním ustanovení §148 odst. 1 a 2 lze dojít k další zajímavé otázce, zda zákodárce záměrně formuloval daná ustanovení následovně: „soud může....zúžit/soud zúží SJM“, přičemž nepoužil sousloví „zákonný rozsah SJM“, jak je tomu kupříkladu v ustanovení §143a odst. 1. Dle mého názoru zákon umožňuje soudu zúžit smlouvou již modifikované SJM. V opačném případě by ani jeden z manželů, jejichž zákoný rozsah SJM byl upraven smlouvou dle §143a odst. 1, nebyl oprávněn podat návrh na zúžení SJM příslušnému soudu, a to ani při existenci závažných či jiných důvodů.

¹²⁹ ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008...*, s. 652.

¹³⁰ POKORNÝ, Milan, HOLUB, Milan, BIČOVSKÝ, Jaroslav. *Společné jmění manželů...*, s. 110.

¹³¹ DVORÁK, Jan, SPÁČIL, Jiří. *Společné jmění manželů v teorii a judikatuře...*, s. 180.

¹³² ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008...*, s. 669.

Zákon v ustanovení §148 odst. 3 dále uvádí, že je možné rozšíření SJM do původního rozsahu jen rozhodnutím soudu vydaným na návrh jednoho z manželů. Úvahami nad tímto ustanovením se zabýval J. Dvořák a J. Spáčil.¹³³

V právní literatuře si autoři pokládají otázku, jaké účinky má pravomocný rozsudek o zúžení SJM vůči třetím osobám. Dosud není jednotný názor (judikatura tento problém dosud nevyřešila), zda je i zde možné analogicky použít ustanovení §143a odst. 4 či se účinky prosadí, i když o tom třetí osoby nevěděly. Dále k tomuto tématu J. Dvořák a J. Spáčil.¹³⁴

NOZ koncipuje režim založený rozhodnutím soudu odlišně od platné právní úpravy. Zákon nově dává pravomoc soudu SJM nejen zúžit, ale i zrušit. Je tomu tak z důvodu, jak jsem uvedla již výše, že obvyklé vybavení rodinné domácnosti není součástí SJM. Zákon oproti platné právní úpravě obsahuje definici tohoto pojmu: „*obvyklé vybavení rodinné domácnosti tvoří soubor movitých věcí, které slouží běžně nezbytným životním potřebám rodiny a jejích členů; přitom není rozhodné, zda jednotlivé věci náleží oběma manželům nebo jednomu z nich.*“ Zákon upravuje i zvláštní režim pro dispozici s jednotlivými věcmi tvořícími obvyklé vybavení rodinné domácnosti. Pro nakládání s těmito věcmi potřebuje manžel souhlas druhého manžela. Výjimky jsou samozřejmě možné, jsou-li dány veřejným zájmem (totiž manžel je kupř. povinen naložit s věcí podle zákona, rozhodnutí soudu nebo jiného orgánu veřejné moci apod., nebo je-li manžel povinen s věcí naložit na základě předchozího právního jednání, s nímž jeho manžel souhlasil), anebo jde-li o věc bagatelní (rozumí se hodnota nejen finanční, ale i podle významu).¹³⁵ O odlišení tohoto institutu od manželského majetkového práva vypovídá i systematické zařazení tohoto institutu mimo manželské majetkové právo.

Soud zúží či zruší SJM dle NOZ, je-li k tomu závažný důvod. Stane se tak, jestliže manželův věřitel požaduje zajištění své pohledávky v rozsahu přesahujícím hodnotu toho, co náleží výhradně tomuto manželovi, že manžela lze považovat za marnotratného, jakož i to, že manžel soustavně nebo opakovaně podstupuje nepřiměřená rizika. Fakultativně může soud zrušit SJM či zúžit jeho stávající rozsah, začal-li manžel podnikat nebo se stal neomezeně ručícím společníkem právnické osoby. Pozitivně shledávám především konkretizaci pojmu „závažný důvod“, kterou platná právní úprava postrádá.

¹³³ Tamtéž, s. 670-671

¹³⁴ DVOŘÁK, Jan, SPÁČIL, Jiří. *Společné jmění manželů v teorii a judikatuře...*, s. 182.

¹³⁵ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu občanského zákoníku účinného od 1. ledna 2014

2.3. Rozšíření smlouvou dle §143a odst. 1

SJM může být smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu nejen zúženo, ale zákon v ustanovení §143a odst. 1 připouští, aby manželé rozšířili zákonem stanovený rozsah SJM. Součástí SJM se mohou stát věci, které zákon ze společného jmění výslovně vylučuje. Touto možností je dle mého názoru poskytnuta ještě větší míra autonomie vůle manželů ve vztahu ke svému SJM než je tomu při zúžení zákonem stanoveného rozsahu SJM. Zákon pro rozšíření SJM nestanovuje žádné limity. Je tedy možné, aby smlouva o rozšíření zákonem stanoveného rozsahu SJM zahrnula do SJM veškerý majetek manželů či majetek získaný určitým způsobem, např. děděním, darem apod.

Tuto možnost je vhodné využít v případě, kdy určitý majetek, který je ve výlučném vlastnictví pouze jednoho z manželů, užívají oba manželé společně a podílejí se společnými prostředky na udržování či zhodnocování tohoto majetku. Typicky se jedná o nemovitost, kterou některý z manželů zdědil či získal darem, v níž žijí oba manželé. Pokud by tedy SJM o tuto nemovitost nerozšířili, podíleli by se společnými prostředky na zhodnocování nemovitosti, která patří pouze jednomu z manželů.¹³⁶

Jestliže je předmětem smlouvy nemovitost, která již náleží do výlučného majetku jednoho z manželů, nabývá účinnosti vkladem do katastru nemovitosti. Tato smlouva je tedy titulem, na jehož základě vloží katastrální úřad vlastnické právo i pro druhého manžela. Zajímavou se jeví otázka zmíněná v literatuře,¹³⁷ zda je při zániku SJM nutno vypořádat majetek, který patřil výlučně jednomu z manželů, o nějž bylo SJM rozšířeno. Zmínění autoři se přiklánějí ke kladné odpovědi. I já se přikláním k odpovědi, že je nutno tento majetek vypořádat, vzhledem k tomu, že je nutné se na tento majetek dívat jako na vnos, který obohatil SJM dle zákonné formulace: „Každý z manželů je oprávněn požadovat, aby mu bylo uhrazeno, co ze svého vynaložil na společný majetek“.

Jinak o této smlouvě platí, co již výše bylo uvedeno v bodě 2.1.

I de lege ferenda NOZ předpokládá možnost rozšíření SJM, aniž by stanovoval limity tohoto rozšíření. Smlouva o rozšíření SJM vyžaduje formu veřejné listiny.

2.4. Změna doby vzniku SJM dle §143a odst. 2

Manželé mohou smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu vyhradit zcela nebo zčásti vznik SJM ke dni zániku manželství. Důsledkem takové modifikace je, že za trvání

¹³⁶ VLASÁKOVÁ, Lucie, KŘÍŽOVÁ, Veronika. Modifikace rozsahu SJM a odpovědnost..., s. 62.

¹³⁷ DVORÁK, Jan, SPÁČIL, Jiří. *Společné jmění manželů v teorii a judikatuře...*, s. 172.

manželství nabývají manželé do svého výlučného vlastnictví, pokud nabývají společně, stává se nabývaný majetek předmětem jejich podílového spoluvlastnictví, nikoliv předmětem SJM.

Zákon však stanovuje určitý limit takové modifikace. Vznik SJM lze vyhradit ke dni zániku SJM, pokud nejde o věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti. K pojmu „obvyklé vybavení společné domácnosti“ viz bod 2.2. Fakticky tak taková modifikace neznámá, že by SJM vůbec nevzniklo, vždy vznikne v minimálním rozsahu, kterým bude právě obvyklé vybavení společné domácnosti.

SJM pak vznikne v okamžiku zániku manželství, ať už se tak stane kterýmkoliv způsobem. Výlučným majetkem každého z manželů zůstane i po vzniku SJM majetek, jakož i závazky, které zákon v ustanovení §143 ze SJM výslovně vylučuje. Vše ostatní se se zánikem manželství stává předmětem SJM. Ve stejném okamžiku, kdy SJM vznikne, dochází zároveň k jeho zániku a nutně tak musí dojít k jeho vypořádání.

Důvodem, proč manželé přistupují k takovému kroku, je skutečnost, že v době trvání manželství každý z manželů disponuje samostatně se svým výlučným majetkem a při vypořádání se nepřihlíží k úkonům manžela, jimiž některý majetek ze sféry jeho samostatného majetku vyšel. Již v ZOPR byla tato možnost zakotvena, výklad však připouštěl i možnost vyhradit vznik majetkového společenství manželů i k bližšímu datu než ke dni zániku manželství, např. ke dni dokončení studií, vojenské služby.¹³⁸

Zákon tuto možnost připouští jak pro manžele, tak pro muže a ženu, kteří chtějí uzavřít manželství (§143a odst. 3). Problém nevzniká, pokud dojde k uzavření této smlouvy těsně po vzniku manželství, kdy manželé ještě nenabyli majetek či závazky, které by vytvořily jejich SJM. Pro tuto smlouvu se však manželé mohou rozhodnout až v průběhu manželství, kdy je předmětem jejich SJM i jiný majetek než jen obvyklé vybavení společné domácnosti. V literatuře můžeme najít návod, jak v této situaci postupovat. Nejprve by bylo zapotřebí nejprve zúžit SJM až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti.¹³⁹ Není ani vyloučeno, aby součástí smlouvy o odložení vzniku SJM byla i současně i smlouva o rozšíření či zúžení rozsahu SJM.¹⁴⁰

K účinkům smlouvy vůči třetím osobám viz bod 2.1.

NOZ připouští možnost vyhrazení vzniku SJM ke dni zániku manželství, přičemž stanovuje, že se pro tuto možnost obdobně použijí ustanovení o režimu oddělených jmění.

¹³⁸ Tamtéž, s. 183

¹³⁹ Tamtéž, s. 182

¹⁴⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Manželství a paragrafy...*, s. 25-26.

V režimu oddělených jmění, jakož i v režimu vyhrazení vzniku SJM ke dni zániku manželství smí manžel nakládat se svým majetkem bez souhlasu druhého manžela.

2.5. Zákonná úprava správy SJM a její změna dle §147

Než přistoupím k pojednání o možnosti modifikovat zákonnou úpravu správy, ve stručnosti zhodnotím, jakým způsobem je stanoveno spravování majetku v SJM. Zákon upravuje správu společného majetku v ustanoveních §145 a §146. Výslovně je stanoveno, že společný majetek manželé užívají a udržují společně. Neznamená to, že nutně tyto činnosti musí vykonávat oba manželé, vždy však mezi nimi musí panovat určitá shoda o způsobu užívání a udržování společného majetku. Dle mého názoru je tímto ustanovením stanoveno nejen právo obou manželů, ale i povinnost obou manželů nést společně náklady spojené s tímto užíváním a udržováním, a to i tehdy, když určitý majetek fakticky užívá jen jeden z manželů. OZ účinný do 31. 7. 1998 ve svém ustanovení §144 stanovoval, že manželé společně hradí náklady na věci v BSM vynaložené nebo spojené s jejich užíváním a udržováním. Z neznámého důvodu bylo toto ustanovení novelou účinnou od 1. 8. 1998 vypuštěno. Na tyto náklady je možné vynakládat společné prostředky, tak prostředky z výlučného majetku jednoho z manželů. Ve druhém případě však tato skutečnost musí být zohledněna při vypořádání SJM.

Manželé by se měli dohodnout, jak bude majetek v SJM užíván a udržován. Panují-li mezi nimi neshody ve způsobu užívání či udržování věci, může na návrh jednoho z nich určit tento způsob soud, byť zákon o této možnosti výslovně nehovoří.¹⁴¹

Ustanovení §145 odst. 2 OZ úzce souvisí s §21 ZOR, které upravuje zastupování mezi manželi. I byť se toto zastupování ve věcech SJM neuplatní,^{142 143 144} lze v judikatuře k ustanovení §21 ZOR hledat určité východisko při posuzování, co je obvyklou správou majetku. Toto ustanovení ZOR obsahuje pojem „běžná záležitost“, který lze v zásadě ztotožnit s pojmem „obvyklá správa majetku“.

„Obvyklou správu majetku náležejícího do SJM může vykonávat každý z manželů. V ostatních záležitostech je třeba souhlasu obou manželů; jinak je právní úkon neplatný.“ Meritum tohoto ustanovení, které musí být vyřešeno, spočívá v oddělení situací, kdy je vykonávána obvyklá správa majetku, a kdy se jedná o ostatní záležitosti. Za obvyklou správu soudní praxe považuje obstarávání běžného chodu domácnosti, běžných oprav v domácnosti

¹⁴¹ JEHLIČKA, Oldřich, ŠVESTKA, Jiří a kol. *Komentář k občanskému zákoníku...*, s. 695.

¹⁴² Tamtéž

¹⁴³ ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008...*, s. 660.

¹⁴⁴ HOLUB, Milan, FIALA, Josef, BIČOVSKÝ, Jaroslav. *Občanský zákoník...*, s. 231.

či plnění pravidelných platebních povinností. Oproti tomu nikoliv běžnou záležitostí, tedy nikoliv obvyklou správou společného majetku, bude darování nemovitosti, poskytnutí daru nikoli nepatrné hodnoty třetí osobě nebo zastavení nemovitosti.¹⁴⁵

Pro tzv. ostatní záležitosti je zákonem předepsán souhlas obou manželů, jinak je právní úkon neplatný. Zákon neukládá formu, jakou musí být souhlas učiněn. Lze ho tedy učinit ústně, písemně, ale i konkludentně. V posledním případě lze tento souhlas druhého manžela dovodit především z toho, že tento manžel ve lhůtě tří let nedostatek svého souhlasu nenamítne. Pro absenci souhlasu obou manželů je totiž zákonem předepsána neplatnost relativní. Souhlas lze udělit i dodatečně nebo vůbec. „*Ne každá smlouva o převodu vlastnictví věci z vlastnictví ve společném jmění uzavřená jen jedním z manželů nad rámec obvyklé správy je neplatná, nýbrž je vždy nutné zjišťovat, zda druhý z manželů udělil k tomuto právnímu úkonu souhlas písemně, ústně či konkludentně, a pokud nikoliv, zda se opomenutý manžel ve lhůtě tří let dovolal relativní neplatnosti takového právního úkonu.*“¹⁴⁶

Praktickým důsledkem výše uvedeného je fakt, že v případě smlouvy o převodu vlastnického práva k nemovitosti v SJM, kterou uzavřel jen jeden z manželů, katastrální úřad nezkontroluje, zda byl udělen souhlas i druhým manželem a vklad vlastnického práva musí povolit. Avšak jednal-li jeden z manželů úmyslně v neprospěch druhého manžela, a to tím, že disponoval majetkem v SJM bez souhlasu druhého manžela a nejednalo se o případ tzv. obvyklé správy, je nutno tuto skutečnost zohlednit při vypořádání SJM v případě zániku manželů. Nelze ani vyloučit nárok na náhradu škody dle ustanovení §420 odst. 1 OZ.¹⁴⁷

Jde-li o závazky, které jsou součástí SJM, je zákonem stanoveno, že je plní oba manželé společně a nerozdílně ve smyslu §511 odst. 1. Mají tedy vůči věřiteli postavení solidárních dlužníků, z čehož plyne věřiteli právo požadovat plnění na kterémkoliv z manželů. Samozřejmě se musí jednat o závazek, který není ze SJM vyloučen dle ustanovení §143 odst. 1 písm. b). K tomuto je nutné poznamenat rozsudek Nejvyššího soudu,¹⁴⁸ ve kterém soud upozornil na negativní důsledky, které může mít doslovný výklad ustanovení §145 odst. 3. V prvé řadě poznamenává, že závazky náležející do SJM nemusí mít charakter peněžitých závazků, ale může jít o závazky, jež druhý manžel objektivně splnit může, ale nemusí být k tomu odborně vybaven. Může se tedy stát, že druhý manžel by byl vázán povinnostmi plynoucími ze smlouvy, jejíž obsah nezná, a stíhán sankcemi, o kterých nevěděl. Na závěr soud uzavřel, že lze s přihlédnutím k teleologickému výkladu zkoumaných ustanovení

¹⁴⁵ JEHLIČKA, Oldřich, ŠVESTKA, Jiří a kol. *Komentář k občanskému zákoníku...*, s. 596.

¹⁴⁶ CHALUPA, Luboš. Hospodaření manželů se SJM mimo obvyklou. *Právní rádce*, 2003, č. 1, s. 15.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 16.

¹⁴⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 31 Odo 677/2005

opodstatněně usuzovat, že úpravou obsaženou v §145 odst. 3 nezamýšlel zákonodárce prolomit princip autonomie vůle smluvních stran v procesu vzniku závazků ze smluv a vnútit jim jako zákonný důsledek vzniku smlouvy prostřednictvím institutu SJM jako další smluvní stranu i manžela smluvní strany. Dle mého názoru však zákon obsahuje pojistku ve smyslu ustanovení §143 odst. 1 písm. b), navíc je třeba zvážit, zda je nutné se zmíněných negativních důsledků skutečně obávat. Není pochyb, že vztahy mezi manželi se do jisté míry liší od vztahů mezi solidárními dlužníky, avšak nelze chránit majetkové společenství manželů až do takové míry, že to neodůvodněně bude poškozovat věřitele. Každý by si měl zvážit se všemi důsledky pro něj plynoucí, pokud vstupuje do manželství, že manželství není jen souborem vztahů citových, avšak především vztahů majetkových a zákon se vznikem manželství spojuje závažné právní účinky.

Dále zákon stanovuje, že z veškerých právních úkonů týkajících se SJM jsou oprávnění a povinni oba manželé společně a nerozdílně, a to ať jednal jen jeden z manželů bez souhlasu či souhlasem druhého manžela, anebo jednali oba manželé společně, v rámci obvyklé správy či nikoliv.¹⁴⁹

Zvláštní úpravu správy majetku v SJM upravuje významné ustanovení §146, které upravuje, za jakých podmínek může jeden z manželů použít společný majetek k podnikání. Základem tohoto použití je souhlas druhého manžela, který musí být udělen při prvním použití majetku. Zákon mlčí, pokud jde o formu tohoto souhlasu, lze mít tedy za to, že může být učiněn ústně, písemně i jinak. Vzhledem k tomu, že dané ustanovení neobsahuje zvláštní sankci, která nastane v případě absence souhlasu s použitím majetku v SJM, usuzuji, že se jedná o speciální případ správy majetku mimo obvyklou správu ve smyslu ustanovení §145 odst. 2, tedy sankcí je relativní neplatnost takového úkonu. S přihlédnutím k tomu, co jsme si již uvedli, opět není pro platnost úkonu stěžejní, jak byl souhlas učiněn (zda byl vůbec učiněn), ale zda se druhý manžel dovolá, že nedošlo k udělení takového souhlasu. Nelze tedy souhlasit s názory, že souhlas musí být udělen předem, a to před prvním úkonem, při němž měl být použit majetek v SJM.

Tento souhlas je literaturou vykládán velice extenzivně. „Jde o souhlas generální, k blíže neurčeným právním úkonům“.¹⁵⁰ „Je-li jednou souhlas druhého manžela udělen, bez ohledu na to, zda šlo v daném případě o správu obvyklou či nikoliv, není již k dalším právním

¹⁴⁹ ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008...*, s. 660-661.

¹⁵⁰ HOLUB, Milan, FIALA, Josef, BIČOVSKÝ, Jaroslav. *Občanský zákoník...*, s. 234.

úkonům souvisejícím s podnikáním souhlasu manžela zapotřebí.“¹⁵¹ Tento závěr je logický, podnikání jednoho z manželů nemůže být nepřímou řízeno nepodnikajícím manželem v tom smyslu, že k některému úkonu souhlas udělí, k jinému nikoliv. Dikce zákona není postavena na principu §145 odst. 2, kdy je rozlišováno, o jaký jde úkon, resp. s jakou majetkovou hodnotou ze SJM je disponováno. Proto by bylo možné dovodit, že souhlas musí být udělen k jakémukoliv použití majetku, resp. v jakékoliv hodnotě, tedy i bagatelní. Právní praxe však tento názor bez výjimky nezastává. Je třeba mít za to, že v ustanovení §146 jde o takovou hodnotu, která se SJM nikoliv nepodstatně dotýká.¹⁵²

OZ účinný do 31. 7. 1998 obsahoval podobnou dikci ve svém ustanovení §148a: „*K použití majetku v BSM potřebuje podnikatel při zahájení podnikání souhlas druhého manžela.*“ Vznikaly rozdílné názory, zda musí jít o souhlas k použití celého majetku či nikoliv. Dle M. Salačové¹⁵³ lze logickým výkladem dojít k názoru, že souhlas musí být učiněn k použití celého majetku v BSM, protože stejně tak i celý majetek v BSM může být postižen ve smyslu tehdejšího ustanovení §147. Nicméně po novele od 1. 8. 1998 zákonodárce upřesnil v ustanovení §146, že může být manželem k podnikání použita se souhlasem druhého manžela i jen část majetku ze SJM. Tato úprava zřejmě směřuje k výkladu, kdy je možné, aby manžel souhlasil s použitím jen určené části SJM pro zcela konkrétní účel podnikání.¹⁵⁴ Dle mého názoru je vhodné tento výklad připustit a důvod je následující. Nepodnikající manžel uděluje souhlas jen k prvnímu použití majetku, k dalším právním úkonům souhlasu není třeba. Je spravedlivé mu umožnit, aby udělil souhlas jen k určitému konkrétnímu majetku, např. ke společným úsporám, protože právě tento nepodnikající manžel bude výrazně majetkově zasažen v případě podnikatelského neúspěchu.

Co se rozumí „prvním použitím majetku“, zákon nespecifikuje. Jde o použití společného majetku, které ve svých důsledcích vede k soustavné činnosti prováděné samostatně podnikatelem vlastním jménem na vlastní odpovědnost za účelem dosažení zisku (§2 ObchZ)¹⁵⁵ K tomu rozsudek Nejvyššího soudu,¹⁵⁶ dle kterého souhlas jednoho z manželů s použitím majetku v SJM k podnikání druhého manžela neopravňuje podnikajícího manžela

¹⁵¹ ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008...*, s. 664.

¹⁵² Tamtéž

¹⁵³ SALAČOVÁ, Marie. Podnikání a zákonné majetkové společenství manželů. *Právo a podnikání*, 1996, č. 5, s. 20.

¹⁵⁴ DVORÁK, Jan, SPÁČIL, Jiří. Společné jmění manželů, bezpodílové vlastnictví manželů a podnikání. *Právní fórum*, 2006, roč. 3, č. 9, s. 302.

¹⁵⁵ Tamtéž

¹⁵⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu 22 Cdo 1731/2003

k tomu, aby nadále tento majetek užíval výlučně, nebo aby výlučně rozhodoval o způsob jeho užívání.

Jiná situace, odlišná od režimu ustanovení §146, nastává v případě, že společný majetek je použit jako vklad do obchodní společnosti. Činnost společníků, kteří vnášejí vklad do společnosti, se obecně nepovažuje za podnikání ve smyslu §2 odst. 1 ObchZ. Pokud se tedy jedná o vklad pocházející ze společných zdrojů, vyžaduje se postup dle §145, přičemž se nejedná o případ obvyklé správy. Vyplývá to i z literatury před novelou OZ, tedy před 1. 8. 1998.¹⁵⁷

V této souvislosti je vhodné zmínit úpravu obsaženou v ObchZ v §27 - §38l, která se týká problematiky obchodního rejstříku, především pak ustanovení §38i, které stanovuje povinnost pro podnikatele ve smyslu §2 odst. 2 ObchZ uložit do sbírky listin doklad o souhlasu druhého manžela s použitím majetku v SJM k podnikání podle zvláštního právního předpisu. Pokud manžel s použitím společného majetku souhlasil a do sbírky listin byl doklad o tomto souhlasu založen, platí tento souhlas až do doby než je manželem stejným způsobem odvolán.¹⁵⁸ Proti tomu, kdo jedná v důvěře v zápis v obchodním rejstříku, nemůže ten, jehož se takový zápis týká, namítat, že tento zápis neodpovídá skutečnosti (§29 ObchZ).

Manželé si mohou dohodnout správu společného majetku odlišně od ustanovení §145 a 146, přičemž nejsou nijak zákonem omezeni. Mohou si platně sjednat, že správu společného majetku bude vykonávat jen jeden z manželů, popř. že ve všech záležitostech bude vyžadován souhlas obou manželů.

Způsobilost k uzavření smlouvy dle §147 mají manželé, a to kdykoliv v průběhu trvání manželství. Zákon však toto právo přisuzuje i muži a ženě, kteří chtějí uzavřít manželství. Vzhledem k tomu, že se jedná o významný zásah do úpravy manželských majetkových vztahů, OZ i pro tuto modifikační smlouvy stanovuje obligatorní formu notářského zápisu.

O účincích smlouvy vůči jiné osobě platí totéž, co je uvedeno v bodě 2.1.

De lege ferenda bude v NOZ správa SJM upravena obdobně jako je tomu v dosavadní právní úpravě, přičemž je blíže specifikováno, co se rozumí správou a je výslovně stanoveno, že správu SJM vykonávají oba manželé nebo jeden z nich podle dohody. Není zcela jasné, zda touto dohodou je myšlena smlouva modifikující SJM, a tudíž je na ní kladen požadavek veřejné listiny, či nikoliv. Já se spíše přikláním ke kladné odpovědi. NOZ již nepoužívá pojem „obvyklá správa“, ale dělí záležitosti týkající se SJM a jeho součástí na běžné a nikoliv běžné,

¹⁵⁷ SALAČOVÁ, Marie. Podnikání a zákonné majetkové společenství manželů..., s. 20.

¹⁵⁸ DVORÁK, Jan, SPÁČIL, Jiří. Společné jmění manželů, bezpodílové vlastnictví manželů a podnikání..., s. 303.

přičemž v případě druhé kategorie právně jednají manželé společně nebo jedná jeden manžel se souhlasem druhého. Odmítá-li manžel dát souhlas bez vážného důvodu a v rozporu se zájmem manželů, rodiny nebo rodinné domácnosti, či není-li schopen vůli projevit, může druhý manžel navrhnout, aby souhlas manžela nahradil soud. Tato možnost je přípustná dle mého názoru i platným právem, ačkoliv ji v zákoně výslovně uvedenou nenajdeme. Jedná-li právně manžel bez souhlasu druhého manžela v případě, kdy souhlasu bylo zapotřebí, může se druhý manžel dovolat neplatnosti takového jednání. De lege ferenda je tedy zachováno dělení neplatnosti na absolutní či relativní, i když dosavadní výčet případů relativní neplatnosti již v NOZ nenalezneme.

Změny dosavadní úpravy se promítly v úpravě použití součásti SJM k podnikání jednoho z manželů, přičemž souhlas při prvním použití takového majetku je vyžadován pouze tehdy, přesahuje-li majetková hodnota toho, co má být použito, míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů. Dále je vyřešena situace, kdy je součásti SJM využito k vkladu do obchodní společnosti. Má-li být součástí společného jmění použita k nabytí podílu v obchodní společnosti nebo družstvu, nebo je-li důsledkem nabytí podílu ručení za dluhy společnosti nebo družstva, platí, že je souhlasu druhého manžela zapotřebí jen, pokud je to v rozsahu přesahujícím míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů.

V NOZ je zachována možnost smlouvou ve formě veřejné listiny modifikovat správu SJM v zákonném rozsahu. Obsahem takové smlouvy bude především ujednání o tom, který manžel bude spravovat SJM nebo jeho součást a jakým způsobem. Manžel, který spravuje společné jmění, právně jedná v záležitostech týkajících se společného jmění samostatně, a to i v soudním nebo jiném řízení, ledaže nakládá se SJM jako s celkem či nakládá s obydlím, v němž je rodinná domácnost manželů, je-li toto obydlí součástí společného jmění, nebo které je obydlím jednoho z nich, anebo obydlím nezletilého dítěte, které nenabylo plné svéprávnosti a o něž manželé pečují, jakož i při ujednání trvalého zatížení nemovité věci, která je součástí společného jmění. V takových případech potřebuje souhlas druhého manžela. Zákon nově poskytuje soudu pravomoc, jedná-li manžel při správě společného jmění způsobem, který je ve zřejmém rozporu se zájmem druhého manžela, rodiny nebo rodinné domácnosti, a snoubenci nebo manželé neuzavřeli smlouvu o správě toho, co je součástí společného jmění, může soud na návrh druhého manžela rozhodnout, jakým způsobem bude společné jmění spravováno.

2.6. Úprava budoucích majetkových vztahů dle §143a odst. 3

Novelou provedenou zákonem č. 91/1998 Sb. došlo k zakotvení speciálního typu smlouvy, která umožňuje úpravu budoucích majetkových vztahů. Způsobilost k uzavření této smlouvy mají muž a žena, kteří chtějí uzavřít manželství. Obecně se o této smlouvě hovoří jako o tzv. předmanželské smlouvě, i když právní řád s tímto pojmem v žádném právním předpisu neoperuje. Nejedná se o nový institut. Tento typ smlouvy upravoval již OoZ jako tzv. „svatební smlouvu“ a význam spočíval především v tom, že mohla založit „společenství statků“, když ze zákona platil mezi manželi režim oddělených majetků. Až do roku 1950 se svatební smlouva mohla týkat jak „majetkoprávního poměru těchto dvou určitých manželů po dobu trvání manželského společenství“, tak „majetkoprávních důsledků zrušeného životního společenství smrtí nebo soudním rozhodnutím“.¹⁵⁹ Z uvedeného vyplývá velmi extenzivní pojetí této smlouvy. De lege lata je smlouva dle §143a odst. 3 (znovu) výrazem autonomie vůle a smluvní volnosti v rodinně-právních vztazích.

Smlouvou dle §143a odst. 3 (dále jen „předmanželská smlouva“) mohou výše specifikované osoby upravit budoucí majetkové vztahy v manželství obdobně. Pojmem „obdobně“ zákonodárce vyjádřil možnost upravit budoucí majetkové poměry obdobně, jak je to umožněno pro manžele. Lze usoudit, že se jedná o možnost rozšíření či zúžení zákonného rozsahu SJM a možnost vyhrazení vzniku SJM ke dni zániku manželství. V literatuře nalezneme otázku, zda muž a žena, kteří hodlají uzavřít manželství (dále jen „snoubenci“) musí dodržet podmínku nemožnosti vyhradit vznik SJM k věcem tvořícím obvyklé vybavení společné domácnosti.¹⁶⁰ Dle mého názoru je odpověď kladná, vzhledem k tomu, že funkcí takové předmanželské smlouvy je především upravit budoucí majetkové poměry v době, kdy jsou snoubenci schopni a ochotni se domluvit. Mohou tedy již dopředu vyloučit v konkrétním případě negativní důsledky vzniku jejich SJM, a to ještě předtím než začnou nabývat společný majetek a závazky. Předmanželské smlouvy nabývají účinků pouze tehdy, je-li manželství uzavřeno. Po uzavření manželství pak vzniká SJM v takovém rozsahu, jak byl určen snoubenci ve smlouvě, ani tak nelze vyloučit zájem na zachování existence manželského majetkového společenství, byť v minimálním rozsahu. Není tedy možné, aby snoubenci založili předmanželskou smlouvou režim oddělených majetků.

Zákon blíže nespecifikuje náležitosti předmanželské smlouvy. Pouze stanovuje, jak je tomu ostatně u všech modifikačních smluv, obligatorní formu notářského zápisu. Obsahem

¹⁵⁹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Smlouvy mezi snoubenci, manžely a rozvedenými manžely – 1.část. *Právo a rodina*, 2004, č. 6, s. 8.

¹⁶⁰ HOLUB, Milan, FIALA, Josef, BIČOVSKÝ, Jaroslav. *Občanský zákoník...*, s. 229.

smlouvy může být v zásadě cokoliv, co se týká manželských majetkových vztahů, samozřejmě pokud se nepřičí ustanovení §39, není možné uzavřít tuto smlouvu například na počet či výchovu dětí, organizaci domácích prací, nebo že manželka zůstane v domácnosti, ani není možné upravovat vzájemnou vyživovací povinnost mezi manžely.¹⁶¹

Jak již bylo výše zmíněno, předmanželská smlouva nabývá účinnosti okamžikem uzavření manželství. Jedná se tedy o smlouvu s odkládací podmínkou, tzn., není-li manželství uzavřeno, smlouva vůbec nenabyde právních účinků. Tato smlouva pak pozbývá platnosti dnem zániku manželství. Za trvání manželství není vyloučeno, aby manželé, kteří již nějakým způsobem modifikovali své SJM smlouvou dle §143 odst. 3, využili zákonnou možnost úpravy manželských majetkových vztahů za trvání manželství dle ustanovení §143a odst. 1, §143a odst. 2, §147, §148 odst. 1, §148 odst. 2.

Zákon v ustanovení §147 umožňuje nad rámec §143a odst. 3, aby muž a žena, kteří chtějí uzavřít manželství, upravili správu SJM odchýlně od zákonné úpravy.

O účincích smluv dle §143a odst. 3 a §147 vůči třetím osobám platí totéž, co bylo uvedeno v bodě 2.1.

V literatuře nalezneme poněkud širší pojetí předmanželských smluv, přičemž smlouva dle §143a odst. 3 je pouze jednou z nich.¹⁶² Z. Králíčková se především zabývá otázkou, zda může předmanželská smlouva upravovat pouze vztahy manželů po dobu trvání manželství nebo zda může regulovat i vzájemná práva a povinnosti pro případ zániku manželství smrtí nebo jeho zrušení rozvodem, jak tomu bylo v úpravě OZ. Platná právní úprava nepřipouští společnou závěť více zůstavitelů a právním důsledkem takového právního úkonu je absolutní neplatnost. De lege lata není možné, aby kdokoliv, tedy ani snoubenci, ujednali smlouvu pro případ smrti.

Jiná situace nastává, pokud lze uvažovat o smlouvě, jejímž předmětem je ujednání pro dobu po rozvodu. Při dodržení obsahových náležitostí předmanželské smlouvy (smlouvou nemohou být dotčena práva a povinnosti upravené kogentními normami ZOR a OZ) je třeba zvážit, pokud v platné právní úpravě nenalezneme zákaz sjednání takové smlouvy, možnost sjednat tuto smlouvu jako smlouvu inominátní. Doslovným výkladem §149: „*Zanikne-li společné jmění manželů, provede se vypořádání....*“ by bylo možné dospět k argumentu, že lze vypořádat až zaniklé SJM. Vzhledem k tomu, že platná právní úprava připouští sjednání takových smluv manželi např. v souvislosti s tzv. smluveným rozvodem dle ustanovení §24a

¹⁶¹ KODRIKOVÁ, Zuzana. Předmanželské a manželské smlouvy jako součást právního řádu ČR. *Právo a rodina*, 2007, roč. 9, č. 3, s. 6.

¹⁶² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Předmanželská smlouva de lege lata a rekonstrukce českého rodinného práva. *Právní rozhledy*, 2003, roč. 11, č. 6, s. 266-270.

ZOR, dochází k potlačování doslovného výkladu a je třeba uvažovat i jiným směrem.¹⁶³ I pokud nejsou splněny podmínky tzv. smluvního rozvodu, OZ umožňuje manželům uzavřít dohodu o vypořádání SJM, přičemž je třeba zdůraznit, že zákon preferuje vypořádání na základě dohody manželů (§150 OZ). Dle mého názoru, pokud zákon připouští smlouvu dle §143a odst. 3 týkající se budoucích majetkových poměrů, tedy SJM, které má teprve vzniknout, není zde logický důvod, aby byla vyloučena možnost upravit budoucí majetkové poměry pro dobu po rozvodu. Takové smlouvy nabývají účinků až uzavřením manželství, kdy se dostávají dle mého názoru naroveň smlouvám sjednaných manželi za trvání manželství. Pokud vezmeme v úvahu ustanovení §24a odst. 1 písm. a) ZOR umožňují manželům sjednat smlouvu, jejímž obsahem bude vypořádání vzájemných majetkových vztahů pro dobu po rozvodu nebo dohodu o vypořádání SJM dle §150 odst. 1 OZ, přičemž taková smlouva může být sjednána v podstatě kdykoliv za trvání manželství, je třeba zvážit, zda je zde legitimní důvod vyloučení takové smlouvy i pro snoubence.

Oproti dosavadní právní úpravě NOZ operuje s pojmem „snoubenci“. Snoubenci si mohou smlouvou ve formě veřejné listiny ujednat manželský majetkový režim odlišný od zákonného režimu spočívající v režimu oddělených majetků, v režimu vyhrazujícím vznik SJM ke dni zániku manželství, jakož i v režimu rozšíření nebo zúžení rozsahu SJM v zákonném režimu. S ohledem na výše rozebrané shledávám pozitivně především ustanovení: *„Smlouvou lze rovněž uspořádat majetkové poměry pro případ zániku manželství; jedná-li se o uspořádání pro případ zániku manželství smrtí, považuje se v této části smlouva za smlouvu dědickou, má-li její náležitosti“*. V NOZ dochází k širokému uplatnění autonomie vůle, nicméně dle Z. Králíčkové by přesto bylo vhodné upravit předmanželskou smlouvu jako smlouvu pojmenovanou.

¹⁶³ Tamtéž

Závěr

Manželské majetkové právo, jak jsem výše rozebrala, prošlo v průběhu vývoje zásadními změnami, které ovlivnily nynější podobu právní úpravy majetkových vztahů mezi manželi. Tyto změny byly odrazem rozdílného pojmání institutu manželství, především rozdílného pojmání postavení muže a ženy v manželství, které se pak odráželo v odlišných přístupech k zařazení právní úpravy manželských majetkových vztahů do právního řádu. Po vzniku samostatné Československé republiky, tedy na počátcích vývoje soudobého právního řádu, bylo manželské majetkové právo, jakož i osobní poměry manželů, upraveno v jednom kodexu – v Obecném zákoníku občanském. Jeho základem byl systém oddělených majetků obou manželů a v zásadě ve všech právech a povinnostech měli oba manželé nerovnoprávné postavení.

Na základě změny politické situace v r. 1948 došlo k vyčlenění rodinněprávních institutů společně s manželským majetkovým právem z občanského zákoníku a staly se součástí samostatného zákona. Došlo k naprosto zásadním změnám v pojetí manželství a rodiny vůbec, kdy rodina není jen ekonomická jednotka a manželé mají rovná práva a povinnosti. Vývoj však postupoval dál a na počátku 60. let se manželské majetkové právo vrací opět do občanského zákoníku a dochází tak k roztroušenosti úpravy rodinněprávních vztahů, kdy se nemajetkové vztahy v manželství stávají předmětem zákona o rodině. Pro manželské majetkové vztahy nastala na počátku 60. let doba temna, kdy kogentní úprava pod vlivem socialistického práva jakoukoli modifikaci vylučovala a manželské majetkové právo bylo chápáno jako druhotné ve vztahu k osobněprávním vztahům vznikajícím v manželství. Až s nástupem demokratizace se právo opět zaměřuje na manželské majetkové společenství a dochází v této oblasti k zásadním změnám souvisejícím především se zásadami smluvní volnosti a autonomie vůle, které počínají opět ovládat celé soukromé právo.

Úprava společné jmění manželů jako formy majetkového společenství se po mnoha změnách ustálila na stručně úpravě čítající pouhých jedenáct paragrafů a vytržené z kontextu úpravy institutu manželství jako celku. Dosavadní právní úprava poskytuje manželům určitou míru svobody v rozhodování o svém majetkovém režimu, ale v mnoha směrech je stále rigidní a nepřizpůsobuje se stávajícím sociálním a ekonomickým poměrům. Stručná právní úprava se odráží v rozdílných názorech, jak v právní teorii, tak praxi, které se pak snaží sjednotit především soudní judikatura. Rozhodování soudu v dané oblasti není vždy zcela jednotné a orientovat se v četných rozhodnutích je nelehké. Stěžejní úlohu má především Nejvyšší soud ČR, který svými rozhodnutími mnohokrát vyplňuje mezery v platné právní úpravě.

Zahraniční úprava manželského majetkového společenství je nejednotná, i když ve většině států nalezneme podobné rysy. Převažující je úprava, kdy se vznikem manželství dochází ke vzniku majetkového společenství, a to buď jako univerzální majetkové společenství, které je charakteristické pro Nizozemí, nebo se společným majetkem stávají všechny přírůstky, přičemž manželé mají i oddělený majetek, což je typické např. pro Francii, Itálii, Španělsko. Nalezneme však i režim oddělených majetků, kdy majetkové společenství ze zákona nevzniká, avšak je v zásadě připuštěno, aby si manželé sjednali majetkový režim odlišně. Tato úprava je typická pro Velkou Británii, Rakousko, Řecko.^{164 165} Jednotlivé režimy jsou dále státy různě modifikovány, proto nalézt jednotnou odpověď na to, jaká podoba manželského majetkového režimu je nejvhodnější, je do jisté míry ovlivňována i kulturními a národními tradicemi.

Otázkou však zůstává, zda by nynější situaci v oblasti manželských majetkových vztahů vyřešila rozsáhlá novelizace či je úprava celého občanského zákoníku natolik zastaralá a neodpovídá moderní době, že by dílčí novelizace jednotlivých institutů přinesly více škod než užítu. Tato otázka se však stala již bezpředmětnou, vzhledem k legislativním změnám, které vyústili ve vytvoření nového rozsáhlého civilního kodexu, který by se měl stát účinným od 1. 1. 2014. Nepochybně úprava manželských majetkových vztahů nebyla jedním z hlavních důvodů této rekodifikace, i přesto byla v této oblasti přijata řada zásadních změn, které tuto úpravu posunuly vpřed a přiblížily ji tak úpravě moderních zahraničních zákonů. Především po vzoru rakouského, německého či francouzského civilního kodexu dochází ke sjednocení právní úpravy, která byla roztržena do řady speciálních zákonů. Významně se to projevuje i v rodinněprávních vztazích, kdy se majetkové vztahy stávají plnohodnotnou součástí každého manželství a rodiny a jdou ruku v ruce spolu s osobněprávními vztahy.

„Pokud jde o specifický okruh rodinného práva, půjde především o to, aby nová úprava vyšla vstříc rodině a jejím členům. Stěží by bylo možné popřít, že je to stále to nejlepší, co máme, a že zdravá (ve smyslu správná) rodina je stále tím rozhodujícím momentem pro zdraví společnosti.“¹⁶⁶

NOZ dle mého názoru přebíral to nejlepší z dosavadní právní úpravy, přičemž podstatně rozšiřuje smluvní svobodu manželů i snoubenců a nezapomíná ani důsledněji chránit třetí osoby. Domnívám se, že nová právní úprava bude potřebám manželů vyhovovat více než ta

¹⁶⁴ DVOŘÁK, Jan. Zamyšlení nad právní úpravou společného jmění manželů. *Soudní rozhledy*, 2007, roč. 13, č. 12, s. 455-457.

¹⁶⁵ DVOŘÁK, Jan, SPÁČIL, Jiří. *Společné jmění manželů v teorii a judikatuře*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011, s. 13-19, 64-66.

¹⁶⁶ Věcný záměr rekodifikace občanského zákoníku z r. 2000

dosavadní, i když jistě nějaký čas potrvá, než si ji lidé osvojí a začnou těžit z výhod, které jim nová úprava přináší.

Seznam použité literatury

Právní předpisy

1. Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
2. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině
3. Císařský patent č. 946/1811 Sb.zák.soud., Obecný zákoník občanský
4. Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném
5. Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník
6. Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
7. Občanský zákoník účinný od 1. ledna 2014
8. Zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení
9. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
10. Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník
11. Zákon č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných práv k nemovitostem
12. Novela občanského zákoníku č. 131/1982 Sb.
13. Novela občanského zákoníku č. 509/1991 Sb.
14. Novela občanského zákoníku č. 264/1992 Sb.
15. Novela občanského zákoníku č. 91/1998 Sb.
16. Důvodová zpráva k zákonu č. 94/1963 Sb., o rodině
17. Důvodová zpráva k zákonu č. 40/1964 Sb., v původním znění
18. Důvodová zpráva k vládnímu návrhu občanského zákoníku účinného od 1. ledna 2014

Literatura

1. BIČOVSKÝ, Jaroslav. *Bezpodílové spoluvlastnictví manželů*. 2. vydání. Praha: Linde a.s., 1994, 245 s.
2. HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Komentář k Zákonu o rodině a Zákonu o registrovaném partnerství*. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, 558 s.
3. DVOŘÁK, Jan, SPÁČIL, Jiří. *Společné jmění manželů v teorii a judikatuře*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011, 296 s.
4. KRATOCHVÍL, Zdeněk a kol. *Nové občanské právo*. 1. vydání. Praha: Orbis, 1965, 720 s.
5. DVOŘÁK, Jan. *Majetkové společenství manželů*. 1. vydání. Praha: ASPI, 2004, 276 s.

6. ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008*. 1. svazek, 1391 s.
7. JEHLIČKA, Oldřich, ŠVESTKA, Jiří a kol. *Komentář k občanskému zákoníku*. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 1996, 1491 s.
8. POKORNÝ, Milan, HOLUB, Milan, BIČOVSKÝ, Jaroslav. *Společné jmění manželů*. 1. vydání. Praha: Linde a.s., 2000, 229 s.
9. HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Manželství a paragrafy*. 1. vydání. Praha: Computer Press, 2000, 83 s.
10. KNAPPOVÁ, Marta, ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné – díl druhý: věcná práva*. 4. vydání. Praha: ASPI, 2005, 524 s.
11. PELIKÁNOVÁ, Irena. *Komentář k obchodnímu zákoníku – 2. díl*. 2. vydání. Praha: Linde, 1998, 1307 s.
12. DĚDIČ, Jan a kol. *Obchodní zákoník. Komentář II díl*. 1. vydání. Praha: Polygon, 2002, 1027 s.
13. HOLUB, Milan, FIALA, Josef, BIČOVSKÝ, Jaroslav. *Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou a literaturou*. 11. vydání. Praha: Linde, 2006, 849 s.
14. HOLUB, Milan, POKORNÝ, Milan, BIČOVSKÝ, Jaroslav. *Občan a vlastnictví v českém právním řádu. Praktická příručka*. Praha: Linde, 2002, 335 s.

Časopisy

Soudní rozhledy:

1. DVOŘÁK, Jan. Zamyšlení nad právní úpravou společného jmění manželů. *Soudní rozhledy*, 2007, roč. 13, č. 12, s. 453-457.
2. SPÁČIL, Jiří. Tři aktuální sporné otázky společného jmění manželů. *Soudní rozhledy*, 2008, roč. 14, č. 3, s. 84-87.

Právní rozhledy:

3. KNAPPOVÁ, Marta, ŠVESTKA, Jiří. Znovu ke stavu a perspektivám českého soukromého práva. *Právní rozhledy*, 1998, roč. 6, č. 6, s. 269 – 276.
4. VESELÝ, Jan. Co přináší novela občanského zákoníku do majetkových vztahů manželů. *Právní rozhledy*, 1998, roč. 6, č. 6, s. 299 – 308.

5. JINDŘICH, Miloslav. Dohoda o rozšíření nebo zúžení zákonem stanoveného rozsahu bezpodílového spoluvlastnictví manželů v praxi. *Právní rozhledy*, 1995, roč., č. 1, s. 16-18.
6. TELEEC, Ivo. Společné jmění manželů a věci k výkonu povolání. *Právní rozhledy*, 1998, č. 11, s. 565-568.
7. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Předmanželská smlouva de lege lata a rekonstrukce českého rodinného práva. *Právní rozhledy*, 2003, roč. 11, č. 6, s. 263-270.

Právní rádce:

8. SOKOL, Tomáš. Vyloučení závazku ze společného jmění manželů. *Právní rádce*, 2002, č. 11, s. 17-19.
9. CHALUPA, Luboš. Hospodaření manželů se SJM mimo obvyklou. *Právní rádce*, 2003, č. 1, s. 15-16.

AD NOTAM:

10. CECHLOVÁ, Eva, TRUTNOVÁ, Jana. Historie, současnost a budoucnost institutu společného jmění manželů. *AD NOTAM*, 2006, roč. 12, č. 2, s. 45-51
11. VLASÁKOVÁ, Lucie, KRÍŽOVÁ, Veronika. Modifikace rozsahu SJM a odpovědnost manželů za závazky. *AD NOTAM*, 21. června 2004, s. 61-66.
12. BAUDYŠ, Petr. Uspořádání majetkových poměrů mezi manželi a darování pro případ smrti. *AD NOTAM*, 2004, č. 4, s. 96-97.

Právo a rodina:

13. DVOŘÁK, Tomáš. Společné jmění manželů a obchodní podíl v s.r.o. *Právo a rodina*, 2000, č. 8, s. 17-19.
14. DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, Jana. Společné jmění manželů. *Právo a rodina*, 2004, roč. 6, č. 5, s. 10-15.
15. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Smlouvy mezi snoubenci, manžely a rozvedenými manžely – 1.část. *Právo a rodina*, 2004, č. 6, s. 8-11.
16. KODRIKOVÁ, Zuzana. Předmanželské a manželské smlouvy jako součást právního řádu ČR. *Právo a rodina*, 2007, roč. 9, č. 3, s. 6-9.

Obchodní právo:

17. JELÍNKOVÁ, Petra. Obchodní podíl ve společnosti a společné jmění manželů. *Obchodní právo*, 2008, roč. 17, č. 4, s. 35.

Právní fórum:

18. DVOŘÁK, Jan, SPÁČIL, Jiří. Předmět společného jmění manželů a způsoby jeho nabývání. *Právní fórum*, 2006, roč. 3, č. 12, s. 413-421.
19. DVOŘÁK, Jan, SPÁČIL, Jiří. Společné jmění manželů, bezpodílové vlastnictví manželů a podnikání. *Právní fórum*, 2006, roč. 3, č. 9, s. 301-308.

Právo a podnikání:

20. SALAČOVÁ, Marie. Podnikání a zákonné majetkové společenství manželů. *Právo a podnikání*, 1996, č. 5, s. 19-21.

Právník:

21. KNAPP, Viktor. Systém československého socialistického práva v historii čtyřiceti let. *Právník*, 1985, roč. 124, s. 441-453.

Judikatura

1. Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn.:	30 Cdo 1803/2000
	22 Cdo 924/2008
	22 Cdo 700/2004
	22 Cdo 1781/2004
	22 Cdo 2875/2006
	31 Odo 677/2005
	22 Cdo 1476/2000
	20 Cdo 279/2003
	22 Cdo 2211/2004
	20 Cdo 180/2003
	22 Cdo 1731/2003
2. Rozsudek krajského soudu sp. zn.:	35 Ca 68/94
	35 Ca 52/94
3. Rozsudek Vrchního soudu v Praze sp. zn.:	2 Cdo 122/94
4. Stanovisko Ústavního soudu sp. zn.	Pl. ÚS – st. 2/96

Shrnutí

Pro svou diplomovou práci jsem si zvolila téma z oboru občanského práva hmotného, které je svým charakterem tématem aktuálním. V této práci jsem se zaměřila na specifikum majetkového společenství vznikajícího mezi manžely, zvláštní pozornost byla věnována možnosti úpravy tohoto společenství, kterou připouští platná právní úprava v českém právu. Manželské majetkové společenství je institut, který má hluboké historické kořeny. Dnešnímu institutu společného jmění manželů předcházelo několik etap, především institut zákonného společenství majetkového platného od roku 1950 na základě zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném a institut bezpodílového spoluvlastnictví.

Manželské majetkové právo bylo předmětem několika novelizací zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, přičemž historický vývoj byl završen rokem 1998, kdy novelou občanského zákoníku č.91/1998 Sb., byl institut BSM nahrazen institutem společného jmění manželů. Ani de lege ferenda nezůstává manželské majetkové právo nedotčeno; vládní návrh nového občanského zákoníku účinného od 1. 1. 2014 přináší řadu změn v této oblasti.

Platná právní úprava umožňuje manželům upravit zákonem stanovený rozsah společného jmění manželů jako výraz zásady autonomie vůle jako jedné z klíčových zásad, kterými je ovládáno soukromé právo. Dosavadní úprava není bez problémů a orientace v četné judikatuře je nelehká. Úprava návrhu nového občanského zákoníku je bezpochyby krokem vpřed, největší přínos spatřuji především v podrobnější úpravě této problematiky.

Summary

The topic, I have chosen for my diploma work, is one of today's broadly discussed topics. My work is focusing on specifics of matrimonial property formatted between spouses, with special attention devoted to the possibility of modification of the property which is allowed under Czech legal system. Matrimonial property is the institute with deep historical origin. Several periods have preceded valid form of matrimonial property, especially the institute of legal matrimonial property in force since 1950 under Act No. 265/1949 Coll. and the institute of shareless joint ownership of spouses.

Matrimonial property law was object of several amendments to Civil Code by Act No. 40/1964 Coll. and historical revision was completed in the year 1998 when the institute of shareless joint ownership of spouses was replaced by an amendment to Civil Code with Act No. 91/1998 Coll. Neither de lege ferenda marital property law remains intact; the

government bill of new Civil Code in force from the year 2014 brings many changes in this area.

It is allowed the modification of legal extent of matrimonial property under the Czech legal system as an expression of the principle of autonomy will as one of the key principles, which is dominated in private law. The current legal regulation of proprietary relations of spouses is not without problematic aspects and orientation in numerous judgements is not easy. As I meant, new Civil Code moves matrimonial property forward, I see the greatest benefit in detailed provisions in this area.

Klíčová slova

společné jmění manželů, novely zákona, občanský zákoník, manželství, bezpodílové spoluvlastnictví manželů, zákonný rozsah společného jmění manželů, výlučný majetek, manželé, závazky, obvyklé vybavení společné domácnosti, forma notářského zápisu, relativní neplatnost, obvyklá správa majetku, závažné důvody, režim oddělených majetků, zásada autonomie vůle, ochrana třetích osob, míra přiměřená majetkovým poměrům

Keywords

matrimonial property, amendments to the law, Civil Code, matrimony, non-shared matrimonial property, legal extent of matrimonial property, individual property, spouses, liabilities, standard joined household furnishing, form of notary notation, relative nullity, common property administration, serious causes, regime of separated property, principle of autonomy will, third party protection, reasonable degree of property relations